

LEVANDE SKOGSBRUK

- Om problem i ett naturvårdsärende

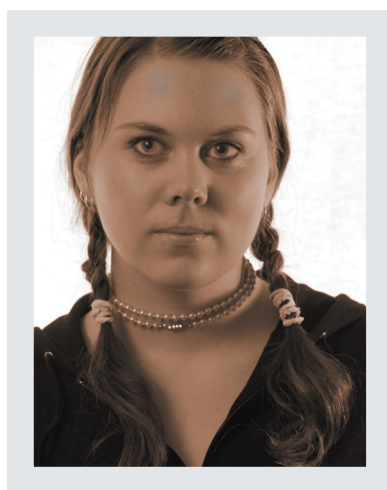
Av Anna Persson

Natur
reservat

Institutionen för Landskapsplanering
Examensarbete i Biologi, 20 p på D-nivå
Naturresursprogrammet, SLU, Uppsala

Uppsala 2005

“ **Kontaktinformation**

Anna Persson

info@annapersson.se
www.annapersson.se

”

Levande skogsbruk - Problem i ett naturvårdsärende

Anna Persson

Living Forestry - About problems in a forest conservation case

Handledare: Magnus Ljung
Examinator: Hans-Georg Wallentinus

Om kvalitativa forskningsintervjun som metod:

"Om man vill veta hur människor uppfattar sin värld och sitt liv, varför inte prata med dem? I ett intervjusamtal lyssnar forskaren till vad människor själva berättar om sin livsvärld, hör dem uttrycka åsikter och synpunkter med sina egna ord, får reda på deras uppfattning om den egna arbetssituationen och familjelivet, deras drömmar och förhoppningar. Den kvalitativa forskningsintervjun söker förstå världen ur de intervjuades synvinkel, utveckla innebörden av människors erfarenheter, frilägga deras livsvärld före de vetenskapliga förklaringarna."

-Steinar Kvale i sin bok Den kvalitativa forskningsintervjun.

Kort läsanvisning: En sak som behöver förklaras är att jag refererar till Lars Nordin som "skogsbrukaren" i mitt arbete, då han är den som sköter skogen och hans hustru står som ägare enbart av skatteskal. Därför använder jag termen "skogsbrukaren" om Lars Nordin, medan Länsstyrelsen refererar till Lars som "markägarens make".

I arbetet används både "skogsägare" och "skogsbrukare" men termen "skogsbrukare" omfattar även i många fall "skogsägare" och det är svårt att separera dessa då vissa ägare är brukare, andra inte och vice versa.

Tack till...

Det har varit ett intressant arbete, många har hjälpt mig på vägen och jag vill uttryckligen tacka några av dessa.

Min mamma som outtröttligt sparar på skogstidningar åt mig i över två år, min pappa, en man med många värdefulla kontakter. Min handledare för att ha väckt mitt intresse för kommunikation och Lars Nordin som ställt upp på intervjun. Tack till de som läst och kommenterat arbetet: Christian Johnsson, Lennart Salomonsson, Kathrine Käller, Thommy Johansson, Lars Bergkvist och Åke Lindewall.

Sammanfattning

Detta arbete behandlar sådan kommunikation som kan ge upphov till problem i naturvårdsärenden. Fokus ligger på hur brukare av skogen kan uppleva sig bli behandlad under ärendehantering och hur detta kan skapa problem i kommunikationen mellan myndighet och brukare.

Arbetet ger även en bakgrund till ämnet kommunikation, samt den nuvarande svenska skogspolitiken. Ingående förklaringar till de vanligaste koncepten och termerna som används inom naturvård ges, en kunskap som är nödvändig för att tillägna sig intervjun och diskussionen på ett upplysningsfullt sätt.

Arbetet handlar om problem i kommunikationen emellan Länsstyrelsen och en privat skogsbrukare. Det är ett fall där skogsbrukaren upplever det som att myndigheten tvingar fram en försäljning av skogen då ett naturreservat skall bildas av området. Problemen är inte enbart av ekonomisk natur, utan skogsbrukaren känner sig dåligt behandlad och utelämnad ur diskussionen, och hur förhandlingarna blir utdragna och problematiska, vilket visas av intervjun och fallstudien.

Arbetet bygger dels på en djupintervju med skogsbrukaren, dels de dokument som Länsstyrelsen tillhandahållit. Fallstudien i kombination med intervjun visar var problem upplevs uppstå och varför delar av ärendet blir till problem. Vissa av problemen upplevs av brukaren ha sitt upphov i brist på sympati och empati för skogsbrukaren från myndigheternas sida. Även några onödiga och ibland hårda kommentarer från myndigheten påvisas i diskussionen, och några kommentarer baseras tyvärr på felaktiga uppgifter, vilka upplevs som ett stort hinder i förhandlingarna av brukaren.

Studien visar att två fall inte är jämförbara, även om mängden skog och den ekonomiska kostnaden är den samma så finns det hos skogsbrukarna kontextuella faktorer vilken starkt begränsar möjligheten till att jämföra fall och dra generella slutsatser.

Arbetet med naturvård och bevarandefrågor omfattar inte bara mark och skog, utan det är även ett arbete med människor, vilka har ett behov av kommunikation och information. Upplevd brist på information, och given information där det finns ett behov av kommunikation påvisas i de två sista kapitlen av arbetet (envägskommunikation där det finns ett behov av tvåvägskommunikation).

Abstract

In this study, some aspects of communication that are creating problems in a chosen forest conservation case are explored. Focus is on how the manager of a forest experience how he is treated during a formal decision of conservation.

The paper also gives introduction to communication theory as well as to present forest policies in Sweden. Explanations of the most common concepts and terms in forest conservation is presented and such a understanding is necessary if the reader is to acquire enlightenment from the material and the following discussion.

This paper focus on a conflict between the county administrative board, a Swedish regional authority, and a private forest-manager. This is a case where the manager feels that the authority is forcing a sale of land, because the forest is being turned into a conservation area. The problems are not just economical, the manager feels mistreated and left out of the discussion, and the negotiation is long and problematic as shown in the interview and the case study.

In the study, an in-depth interview is made with the manager of the forest, and a case study has been made based on the documents in the case attained from the county administrative board. The documents, combined with the interview show us where the manager feels that problems are rising and why some parts of the discussion becomes problematic. Some of the problems are experienced by the manager as created due to lack of sympathy and empathy for the manager from the authority. Also some unnecessary and sometimes harsh comments made by the authority are shown, some are experienced by the manager to be based on incorrect information.

No two forest conservation cases are the same, even if the amount of forest being lost(or saved) and the economic cost are similar for two forest-managers. The cases are not really comparable due to the managers unique contextual factors in the different cases.

Nature conservation management is not just about forest and land, it is a field that involves working with people, who are unique and have a need for both communication and information. Experienced lack of information and presented information where there is a need for communication is shown in the two last chapters (oneway communication presented when there is a need for twoway communication).

Innehåll

1	Inledning	1
1.1	Svensk skogsvårdspolitik	2
1.1.1	Dagens skogspolitik	2
1.1.2	Miljöcertifiering och miljöledningssystem	5
1.1.3	Vad är SVO?	6
1.1.4	En samlad naturvårdspolitik	7
1.2	Syfte	8
2	Skydd av skogsmark	9
2.1	Möjligheter till skydd av skogsmark	9
2.1.1	Vad är en Nyckelbiotop?	9
2.1.2	Vad är Röddlistan?	10
2.1.3	Nyckelbiotopsinventering	10
2.1.4	Vad är ett Naturvärdesobjekt?	10
2.1.5	Vad är ett biotopskyddsområde?	11
2.1.6	Vad är ett Naturvårdsavtal?	12
2.1.7	Vad är ett NOKÅS-bidrag?	12
2.1.8	De juridiska möjligheterna till skydd av skogsmark	12
2.1.9	Markägarens rätt till ersättning	13
2.1.10	Rätten till ersättningsmark	14
2.1.11	Alternativ till reservat	14
2.2	Attityder och Statistik	15
3	Teori och metod	17
3.1	Ett socialkonstruktivistiskt perspektiv	17
3.1.1	Kommunikationsteori	18
3.1.2	Den kvalitativa forskningsintervjun	23
3.1.3	Organisationers kommunikation	24
3.2	Metod	24
3.2.1	Datainsamling med hjälp av kvalitativ djupintervju	25
3.2.2	Fallstudien	27
3.3	Validitetsdiskussion	29

4	Fallet Gussjövallsbergets naturreservat	30
4.1	Fallstudie av dokument i fallet om Gussjövallsbergets naturreservat	30
4.2	Intervju med Lars Nordin	38
5	Diskussion	45
5.1	Diskussion om fallet med Gussjövallsbergets naturreservat.	45
5.2	Diskussion om effektiv myndighetskommunikation	52
5.3	Diskussion om problem i kommunikation och behov av förändring i naturvården	55
5.4	Avslutningsvis	56
A	Intrång driver upp markpriset	59

Kapitel 1

Inledning

”Folk vill ha naturvård i första hand - näring kommer i andra hand.”

Detta är resultatet av den opinionsundersökning som FSI (Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier) gjorde på beställning av Statsskogsutredningen, vilken publicerades 12 april 2002[1]. Vilka skall då betala för detta?

Nuläget i svensk skog

Enligt Skogsvårdsstyrelsen[2] kommer nära 1,3 miljoner hektar produktiv skogsmark att avsättas för naturvård under 1999-2010. Det ekonomiska produktionsbortfallet blir 30-34 miljarder kr enligt preliminära beräkningar från Skogsstyrelsens analysenhet. Till dessa kostnader skall läggas ersättning till markägarna och dessa beräknas uppgå till 7-8 miljarder kr för perioden 2004-2010. Dessutom innebär detta en förlust för staten i form av skatter och avgifter för uteblivna avverkningar i storleksklassen 17 miljarder kr. Staten får dock in skatt på ersättningar för reservat, biotopskydd och naturvårdsavtal, men detta rör sig endast om drygt 1 miljard kr för perioden. De ökade kraven på miljöhänsyn beräknas kosta skogsbruket ca 2-4 miljarder kr samma period. I dessa beräkningarna har dock ingen hänsyn tagits till de eventuella inkomstposter den bevarade skogen kan innebära i framtiden[3]. 2001 låg regeringens reservatsanslag på 500 miljoner kr. Biotopskyddsanslaget ökar med 50 miljoner 2003 respektive 2004[4]. Idag uppgår den formellt skyddade skogsmarksarealen till 3,8% och den frivilligt skyddade arealen med höga naturvärden motsvarar ca 1,0%. Sammantaget lämnas idag knappt 5% av skogsmarkarealen orörd eller sköts med inriktning mot naturvård. Omfattningen på avverkning av nyckelbiotoper är ofullständigt känd, men en studie av Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket visar att minst 150 nyckelbiotoper skadats under tiden 1994-1996[5]. SVO (Skogsvårdsstyrelsen) räknar med att om de lyckas väl så kommer de att kunna skydda ytterligare 600-700

nyckelbiotoper före år 2005. Trots dessa anslag finns det inte pengar i systemet för att täcka de kostnader som följer dessa naturvårdsinsatser.

1.1 Svensk skogsvårdspolitik

Intresset för den svenska skogens naturvärden fick ny kraft i och med att regeringen 1999 antog "Levande skogar" som ett av Sveriges miljökvalitetsmål[6]. I den del som följer kommer jag att ge en bakgrund till Sveriges skogsvårdspolitik.

1.1.1 Dagens skogspolitik

Regeringens miljökvalitetsmål

I april 2001 presenterade regeringen Svenska miljömål - delmål och strategier[7]. I propositionen föreslås 15 miljökvalitetsmål, varav ett benämns som "Levande skogar". Där anges att skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kultur- miljövärden och sociala värden värnas. Denna formulering konkretiseras i två jämförbara mål: *miljömålet* och *produktionsmålet*, vilka vidare konkretiseras i fyra etappmål:

1. Åtgärdsprogram för hotade arter: Senast år 2005 ska åtgärdsprogram finnas och ha inletts för hotade arter som har behov av riktade åtgärder.
2. Långsiktigt skydd av skogsmark: Ytterligare 900 000 hektar skyddsvärd skogsmark ska undantas från skogsproduktion till år 2010.
3. Förstärkt biologisk mångfald: Mängden död ved samt arealerna med äldre lövrik skog och gammal skog ska bevaras och förstärkas till år 2010 på följande sätt:
  - Mängden hård död ved ska öka med minst 40 procent i hela landet och med avsevärt mer i områden där den biologiska mångfalden är särskilt hotad.
  - Arealen äldre lövrik skog ska öka med minst 10 procent.
  - Arealen gammal skog ska öka med minst 5 procent.
  - Arealen mark föryngrad med lövskog ska öka.
4. Skydd för kulturmiljövärden: Skogsmarken ska brukas på sådant sätt att fornlämningar inte skadas och så att skador på övriga kända värdefulla kulturlämningar är försumbara senast år 2010[8].

Definition av Miljömålet

Miljömålet, vilket skogsvårdspolitiken strävar mot, är formulerat så här:

- Skogsmarkens naturgivna produktionsförmåga skall bevaras.
- En biologisk mångfald och genetisk variation i skogen skall säkras.
- Skogen skall brukas så att växt- och djurarter som naturligt hör hemma i skogen ges förutsättningar att fortleva under naturliga betingelser och i livskraftiga bestånd.
- Hotade arter och naturtyper skall skyddas.
- Skogens kulturmiljövärden samt dess estetiska och sociala värden skall värnas.

Definition av Produktionsmålet

Produktionsmålet skall ses som jämställt med miljömålet och är formulerat så här:

- Skogen och skogsmarken skall utnyttjas effektivt och ansvarsfullt så att den ger en uthålligt god avkastning.
- Skogsproduktionens inriktning skall ge handlingsfrihet i fråga om användningen av vad skogen producerar.

Europas inflytande på vår skogspolitik

Inom Europa finns flera konventioner och överenskommelser med relevans för biologisk mångfald. *Bernkonventionen* (konventionen om skydd av Europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö) är en Europeisk konvention som undertecknades 1979 med syfte att skydda arter och miljöer. Särskild hänsyn skall tas till de arter som är utrotningshotade eller sårbara, och speciellt i sådana fall där samarbete krävs mellan fler stater. Den *Europeiska landskapskonventionen* är en konvention inom ramen för Europarådet vars syfte är att verka för skydd, förvaltning och planering av landskapsområden. Europeiska unionen (EU) antog 1998 en strategi för biologisk mångfald som 2001 kompletterades med åtgärdsplaner för olika sektorer. Europaparlamentet och EU-rådet antog 2002 ett sjätte miljöhandlingsprogram för perioden 2001-2010 i vilket natur och biologisk mångfald är ett prioriterat område. Biologisk mångfald är också en del av flera regionala marina konventioner och överenskommelser. *Helsingforskonventionen* (verkställande organ är HELCOM, Helsingforskommissionen) är en konvention om Östersjöns miljö. *Gdansk-konventionen* om Östersjön är en konvention om samarbete mellan Östersjöstaterna rörande fiske och bevarande av

de levande tillgångarna i Östersjön och Bälten. *Oslo-Pariskonventionen* (verkställande organ är OSPARCOM, Oslo-Pariskommissionerna) rör Nordsjön och Nordatlanten och behandlar framför allt havsföroreningar, men även naturvårdsfrågor ingår i arbetet med konventionen.[9]

Sverige har även undertecknat och anslutit sig till ett flertal internationella/globala konventioner som handlar om skydd och andra insatser för att bevara den biologiska mångfalden.

Internationell influens i vår skogspolitik

Vid FN:s konferens om miljö och utveckling (UNCED) i Rio de Janeiro 1992 antogs vad som kallas "*Riodeklarationen*" och handlingsprogrammet i Agenda 21. Ett nyckelbegrepp i Agenda 21 är långsiktigt hållbar utveckling. Det innebär i korthet att man inte skall göra våld på jordens ekosystem, utan de skall bevaras och skyddas för att kunna gagna även kommande generationer. Människan skall ha rätt till ett hälsosamt och rikt liv i samklang med naturen vilket betyder att man måste nyttja naturresurserna, men med förnuft [10].

Flera globala konventioner syftar till att bevara den biologiska mångfalden. *Konventionen om biologisk mångfald* är en överenskommelse som slöts inom ramen för FN-mötet 1992 och som trädde i kraft 1993. Hittills har närmare 190 länder anslutit sig. Konventionens övergripande mål är för det första bevarande av biologisk mångfald, för det andra hållbart nyttjande av mångfaldens beståndsdelar och för det tredje rättvis fördelning av den nytta som kan utvinna ur genetiska resurser. Tre andra internationella konventioner har också stor betydelse för bevarande av biologisk mångfald. *Våtmarkskonventionen* (Ramsarkonventionen) undertecknades i Ramsar i Iran 1971 och trädde i kraft 1973. Det är en global överenskommelse som avser att särskilt skydda våtmarkerna som livsmiljöer.

Konventionen om skydd av flyttande vilda djur, *Bonnkonventionen*, är en FN-konvention som undertecknades i Bonn 1979. Konventionen om reglering av handel med vissa utrotningshotade vilda djur och växter, *CITES*, är en FN-konvention som undertecknades 1973. Biologisk mångfald är en viktig fråga i många andra internationella sammanhang, t.ex. i FN:s *Klimatkonvention* och i arbetet inom Världshandelsorganisationen (WTO). Biologisk mångfald är också en del av Sveriges samarbete med, och ekonomiskt stöd, till utvecklingsländer.[11]

Det är alltså inte bara Sverige som har intressen i svensk skogsvårdspolitik, utan det finns flertalet aktörer som berör och berörs av svensk skogsvårdspolitik.

1.1.2 Miljöcertifiering och miljöledningssystem

Miljöledningssystem är ett verktyg för att organisera miljöarbetet i ett företag, en myndighet eller organisation. Det är en hjälp att fördela ansvaret, prioritera, kommunicera, följa upp och kontrollera insatserna för en bättre miljö. Grundkravet i ett miljöledningssystem är att företaget följer gällande miljölagstiftning. I övrigt finns det inte några specifika nivåkrav, standarderna kräver endast att företagsledningen ska precisera sina miljöambitioner och att dessa sedan skall höjas från år till år. Ambitionsnivån och förbättringstakten bestäms alltså av företaget självt, så att ett företag har infört ett miljöledningssystem säger därför inte så mycket om hur miljöanpassat företaget egentligen är. Det är trots detta en garanti för engagerade kunder och konsumenter att företaget arbetar systematiskt med miljöhänsyn, något som kan leda till en bättre miljöanpassning[12].

Följande standarder är relativt kända och ger en inblick i vad ett systematiskt miljöarbete innebär.

ISO 14001

ISO 14001-standard är ett frivilligt verktyg som underlättar för företag och organisationer att bedriva ett effektivt och strukturerat miljöarbete med hjälp av ett dokumenterat miljöledningssystem. Standarden ger en arbetsmodell som syftar till ständiga förbättringar av miljöarbetet[13].

EMAS

Environmental Management and Audit Scheme är en EU-förordning med regler för miljöledningssystemets utformning och innehåll som man frivilligt kan ansluta sig till.

De största skillnaderna mellan ISO 14001 och EMAS är att den senares giltighet är begränsad till EU-länderna och att den dessutom ställer krav på att miljöarbetet ska redovisas offentligt[14].

Certifiering

Flertalet av de system och verktyg som företag och organisationer använder i sitt miljöarbete kräver kontroll av en oberoende tredje part för att säkerställa att dessa system och verktyg följer kraven i standarder, förordningar eller bestämmelser. En sådan kontroll sker ofta av certifieringsorgan, som är godkända för att klara av dessa åtaganden. Om företaget som kontrolleras godkänns så erhålles ett bevis på detta[15].

1.1.3 Vad är SVO?

Skogsstyrelsen och Skogsvårdsstyrelserna bildar tillsammans Skogsvårdsorganisationen. Skogsvårdsorganisationen förkortas i dagligt tal SVO och det är en statlig organisation. I juridisk mening är varje skogsvårdsstyrelse en egen myndighet och Skogsstyrelsen är skogsvårdsstyrelsernas chefsmyndighet. Organisationens uppgift är att verkställa den skogspolitik som fastlagts av riksdag och regering. En väsentlig del av uppgifterna är utbildning och rådgivning om skogsproduktion och miljövård till landets närmare 400 000 skogsägare. En annan uppgift är tillsynen av skogsvårdslagens efterlevnad, men inventering och planering till skydd för känsliga miljöer i skogslandskapet är också en viktig del av arbetet.

Som skoglig sektorsmyndighet har organisationen också tillsynen av de delar av naturvårdslagen som berör skogsbruket. Organisationen har även till uppgift att informera skolor och allmänhet om skogssektorn. En del av verksamheten är uppdrag som utförs åt enskilda skogsbruksföretag men uppdrag utförs också åt olika organisationer och myndigheter. Enligt instruktion skall uppdragsverksamhet ligga i linje med skogspolitikens mål och exempel på uppdragsverksamhet är vägprojektering, skogs- och naturvårdsinventering och skogsbruksplanering.

Landet är indelat i 11 regionala skogsvårdsstyrelser. Varje region är i sin tur indelad i skogsvårdsdistrikt och totalt finns i landet ett hundratal skogsvårdsdistrikt. Distrikten svarar för organisationens lokala kontakter med skogsägarna, olika myndigheter och organisationer. SVO var först ut bland alla myndigheter med en rikstäckande organisation att bli miljöcertifierad enligt standarden ISO 14001.[2]

Sveriges regering har i en skrivelse uppmärksammat behovet av kommunikation i naturvårdsärenden, och framhåller där vikten av en dialog med markägaren.

1.1.4 En samlad naturvårdspolitik

I skrivelsen *En samlad naturvårdspolitik*[16] understryker regeringen vikten av lokala dialoger och att naturvården på ett tidigt stadium förankras bättre hos alla berörda aktörer, inklusive brukare. Arbetsformerna vid genomförande av områdesskydd måste enligt regeringen utvecklas, och processen bör präglas av öppenhet, lokal dialog och deltagande. Informationsutbyte bör ske mycket tidigt och kontinuerligt genom hela processen, och ett utåtriktat arbetssätt skall eftersträvas vid genomförandet. Enligt regeringen är det viktigt att undvika att naturvården, inklusive områdesskydd, upplevs som hinder och förbud i olika former. Vad som skall bevaras bör alltid vara tydligt formulerat och kommunicerat. Delaktighet och samsyn kring målen för bevarandet är en avgörande förutsättning för den långsiktiga framgången med områdesskydd, och förslag till reservatsbeslut och skötselplaner bör utvecklas i nära samråd med berörda.

Regeringen redogör i skrivelsen även för det arbete med naturvårdsavtal som skogsvårdsorganisationen har utfört sedan början av 1990-talet. I strävan att nå miljömålet kan avtalen enligt utskottet ses som ett nytt arbetssätt och som ett komplement till främst naturreservat, biotopskyddsområden och generell naturhänsyn vid alla skogsbruksåtgärder. I samma skrivelse påpekar regeringen att förvaltning och skötsel av skyddade områden kan innebära särskilda möjligheter till att engagera lokala aktörer. Det kan röra sig om att direktupphandla skötseltjänster från brukare på berörda fastigheter, att arvodera eller anställa personer med lokal förankring eller att anlita lokala entreprenörer. En annan variant kan enligt regeringen vara att upplåta intäktsbringande verksamhet genom avtal, t.ex. turistverksamhet, guidning, viss försäljning och kaféverksamhet. Ett annat sätt kan vara att så långt möjligt välja lokala leverantörer av varor och tjänster, exempelvis när det gäller aktiviteter inom naturturismen[17].

1.2 Syfte

Syftet med det här arbetet är att utreda var det kan uppstå problem i ett naturvårdsärende mellan myndigheter och privata skogsbrukare. Arbetet handlar om hur skogsbrukaren i det valda fallet upplever sig ha blivit behandlad av myndigheterna. Fallstudien skall besvara mina frågor om var i fallet problem upplevs uppstå, hur ärendet har hanterats i förhållande till de olika elementen som tas upp i teoridelen, samt hur myndigheten kommunicerat i dokumentationen av det valda fallet. Det är klart att det finns många fall där myndigheter gjort allt för att relationen och förhandlingar skall fungera, men där skogsbrukare helt enkelt inte vill lyssna. Detta arbete handlar dock inte om hur myndigheterna upplever sig ha behandlat skogsbrukare, utan om var i kommunikationen mellan myndigheter och skogsbrukare i det valda fallet som problem kan uppstå och hur skogsbrukaren upplever sig blivit behandlad. Jag vill försöka lyfta fram så många problemskapande delar som möjligt ur den dokumenterade kommunikationen i fallet för att påvisa dem och på så sätt göra det möjligt att i framtida naturvårdsärenden ha dessa i åtanke för att försöka undvika liknande problem.

Utöver att lyfta fram delar i kommunikationen som kan bidra till problem, vill jag även försöka föreslå alternativa tillvägagångssätt och formuleringar till vissa av de problemfyllda delarna.

Det föreligger även fysiska hinder bakom en del av problemen, vilka genom det sätt de tas upp i kommunikationen mellan myndighet och skogsbrukare upplevs som problemskapande av skogsbrukaren. Ett biotopskyddsärende kan bli vilande länge av en myndighet, eftersom de saknar resurser att ta om hand ärenden allt eftersom det behövs. I många fall ges beskedet att skogsbrukaren är fri att avverka, men då är redan nyckelbiotoperna identifierade och registrerade på lantmäteriets kartor och det företag som lejts för avverkning upptäcker att de mister sin certifiering ifall de avverkar eller köper virket från platsen. Detta kan fungera som ett andningshål för stressade myndigheter med begränsade resurser, men faktum är att det upplevs som ett övergrepp av en enskild skogsbrukare vars tillgångar då låses på obestämd tid. Jag har i detta arbete tagit med grundläggande information om naturvård, skogspolitik och skyddsformer för att läsaren skall ha möjlighet att sätta sig in i det som gäller just nu.

Bilagan till arbetet handlar om tips och råd för markägare vid naturvårdsinsatser och jag hoppas att de kan vara någon till hjälp.

Kapitel 2

Skydd av skogsmark

För att ge läsaren större möjlighet att tillfullo tillgodogöra sig materialet i fallstudien och diskussionen ger jag här en övergripande genomgång av olika skyddsformer som kan vara aktuella vid naturvård.

2.1 Möjligheter till skydd av skogsmark

I detta kapitel ges en översikt över de skyddsformer och verktyg som i dag finns tillgängliga vid naturvård.

2.1.1 Vad är en Nyckelbiotop?

Den aktuella definitionen lyder så här enligt ett pressmeddelande från SVO 2003-09-15:

”En nyckelbiotop är ett skogsområde som från en samlad bedömning av biotopens struktur, artinnehåll, historik och fysiska miljö idag har mycket stor betydelse för skogens flora och fauna. Där finns eller kan förväntas finnas rödlistade arter”.

Den tidigare formuleringen som låg till grund för de beslut som detta arbete handlar om löd så här:

”En nyckelbiotop är en någorlunda enhetlig och avgränsningsbar livsmiljö med avgörande betydelse för rödlistade arter”.

Skillnaden ligger i att det inte nödvändigtvis måste finnas rödlistade arter på platsen vid denna tidpunkt, det räcker med att man vid inventering kan anta att det kommer att bli en viktig biotop.

Vid fältinventering är det framför allt tre aspekter på en skogsbiotop som studeras och bedöms: *beståndshistoriken* - hur skogen har skötts och brukats;

beståndsstrukturen - täthet, skiktning, mängden död ved m.m.; och *artinnehåll*. En nyckelbiotop kan vara allt från ett enda jätteträd till ett urskogsområde på tiotals hektar. Begreppet nyckelbiotop har ingen juridisk innebörd, det finns alltså inget juridiskt skydd för nyckelbiotoper[2].

2.1.2 Vad är Rödlistan?

På 1980-talet började man ta fram listor över arter som bedömdes vara utrotningshotade eller vars population gått tillbaka märkbart. Arter vars överlevnad inte är säkerställd på längre sikt och vars fortsatta existens alltså är hotad benämns hotade arter. Bland de rödlistade arterna räknas hotade arter in i kategorier som *Akut hotad*, *Starkt hotad* och *Sårbar*. Det är ArtDatabanken vid Sveriges lantbruksuniversitet i Uppsala som har som sin primära uppgift att samla in, lagra, utvärdera och tillhandahålla information om rödlistade växt- och djurarter. Naturvårdsverket är den myndighet som är ansvarig för att fastställa listorna som officiella dokument[18]. (För aktuell lista se <http://www.dha.slu.se>)

En ny rödlista nybildades 11 maj 2005. Den dittills gällande är från 2000. Det har inte genomförts några nya större studier i fält, utan den nya listan bygger på rapporter från experter, projekt, inventeringar och rapporter från privatpersoner[19].

2.1.3 Nyckelbiotopsinventering

Skogsstyrelsen har beviljats 30 miljoner kronor för åren 2001 - 2003 för att höja kvalitén på nyckelbiotopsinventeringen, men det är en bråkdel av vad en totalinventering skulle kosta. För några år sedan beställde Skogsstyrelsen en ny kontrollinventering, utförd av tio inventerare fristående från Skogsstyrelsen. 32 000 hektar produktiv skogsmark, fördelat på slumpvis utvalda områden och alla ägarkategorier, finkammades. Totalt hittades 557 biotoper med en produktiv areal på 1 200 hektar, motsvarande 3,7 procent av den produktiva skogsmarken. I norr motsvarar arealen med nyckelbiotoper 4,9 procent, i söder 1,7 enligt kontrollinventeringen. Av dessa 557 nyckelbiotoper var 122 registrerade sedan tidigare, alltså hittades och registrerades 22 procent i den ursprungliga inventeringen[2]. Detta visar att det finns mycket mer skyddsvärd mark än vad som tidigare dokumenterats.

2.1.4 Vad är ett Naturvärdesobjekt?

Det finns även objekt med höga naturvärden utan att de når upp till den kvalitet som krävs för att vara nyckelbiotop. De klassas som "*Naturvärdesobjekt*". De kan ofta beskrivas som "*Framtidsnyckelbiotoper*", biotoper som befinner sig i ett vänteläge för att på kanske 10-30 års sikt kunna utvecklas till nyckelbiotoper.

Tre vanliga faktorer, utöver att de vanligtvis idag inte hyser eller absolut förväntas hysa rödlistade arter, som ofta skiljer dessa områden från nyckelbiotoper är: för låg beståndsålder, brist på död ved eller att skogliga åtgärder nyligen utförts i dem. Dessa objekt är av mycket stor betydelse i arbetet med att på lång sikt bevara och bygga upp förutsättningarna för den biologiska mångfalden i den svenska skogen. De kan ses som ett komplement till nyckelbiotoperna och kan fungera som öar vilka underlättar spridning över de ibland stora avstånden mellan nyckelbiotoperna. Objekt med naturvärden fungerar även som områden dit djur och växter med speciella krav på sin livsmiljö kan sprida sig[2].

2.1.5 Vad är ett biotopskyddsområde?

Ett biotopskyddsområde skyddar en livsmiljö för hotade djur- och växtarter och regleras i Miljöbalken, MB 7 kap. Det liknar ett naturreservat men är mindre (upp till 5 hektar). I biotopskyddsområdet får inte bedrivas verksamhet eller åtgärd som kan skada naturmiljön. Vad detta innebär preciseras i det beslut som skrivs för varje biotopskyddsområde[2].

I SKSFS 2000:1 (Skogsstyrelsens författningssamling) ges skogliga exempel på "verksamhet eller åtgärder" som kan skada naturmiljön i skyddsområden enligt 7 kap. MB; föryngringsavverkning, gallring, röjning, plockhuggning, selektiv avverkning av de äldsta träden, avverkning av hamlade träd, uttag av bränd eller död ved, markberedning, plantering, sådd, byggande av skogsbilväg, körning med maskiner, gödsling, kalkning och dikning.

Exempel på vårdåtgärder inom biotopskyddsområde är selektivt uttag av uppväxande gran i lövbiotoper, avverkning av utländska trädarter, bränning, bete, slätter, hamling, frihuggning av vårdträd och mycket gamla träd, återställande av öppna bryn och gläntor, igenläggning av diken, borttagande av avfall eller tippade överskottsmassor och andra upplag[2].

2.1.6 Vad är ett Naturvårdsavtal?

Naturvårdsavtal är ett civilrättsligt redskap för skydd av biotoper. Syftet med naturvårdsavtal är att bevara, utveckla och tillskapa områden med höga naturvärden. Avtalet gäller under en viss avtalad tid, vanligtvis 50 år, och den långa avtalstiden är oftast nödvändig för att syftet med avtalet skall hinna uppnås. Markägare får en viss ersättning för den inskränkning i brukandet som avtalet medför. Lämpliga områden som kan föreslås till naturvårdsavtal är exempelvis:

- Skyddszoner kring biotopsskyddsområden eller naturreservat,
- Kantzoner längs med vattendrag
- Myr- och sumpskogsmosaikområden,
- Lövrika äldre bestånd,
- Områden med kulturmiljövärden och biologiska kulturarv,
- Med mera- har man ett förslag så kan man vända sig till Skogsstyrelsen.

Naturvårdsavtal bygger helt på frivillighet. Det är ett civilrättsligt avtal som tecknas mellan staten (genom Skogsvårdsstyrelsen) och en markägare. Engångsbeloppet till markägaren beskattas på vanligt sätt som inkomst av näringsverksamhet men är inte momspliktigt. Markägaren behåller äganderätten till både marken och den stående skogen. Virke som avverkas tillhör markägaren om inget annat avtalats[2].

Sverker Forsén skriver i en artikel i *Vi skogsägare*[20] att engångsersättningen vid ett naturvårdsavtal normalt ligger under 10 000 kronor/hektar. Detta täcker delvis värdet av inskränkningarna i nyttjandet av området. Naturvårdsavtal kan ibland kombineras med NOKÅS-bidrag.

2.1.7 Vad är ett NOKÅS-bidrag?

Alla som äger en lantbruksenhet kan få bidrag för en åtgärd som gynnar skogens flora eller fauna. Det är SVS som ansvarar för bidraget, vilket täcker upp till 70% av kostnaden för en åtgärd. Exempel på åtgärder kan vara anläggning av ett viltvatten, eller röjning vid en fädbod eller liknande. Kostnader för såväl material som arbete får räknas in i underlaget för bidrag. Syftet med bidraget är att berika skogsmiljön[2].

2.1.8 De juridiska möjligheterna till skydd av skogsmark

Skogsvårdslagens (SVL) hänsynsregler (30 §) kan bevara vissa nyckelbiotoper, till exempel punktobjekt, trädgrupper, källor och andra areellt begränsade objekt. Samma resultat kan utan ersättning uppnås genom samråd enligt 12 kap.

6 § MB. Ibland är SVL och samrådsparagrafen i MB inte en framkomlig väg för bevarandet av nyckelbiotoper, då dessa biotoper ofta är för stora och virkesrika. Detta medför att pågående markanvändning avsevärt försvåras och då kan biotopen inte undantas med hjälp av SVL:s hänsynsregler. Då en nyckelbiotop hotas av avverkning skall alltid alla tillgängliga medel och instrument provas, såsom frivilliga avsättningar, alternativa avverkningsmöjligheter, naturvårdsavtal samt MB:s regler om biotopskydd eller naturreservat. Det senare fallet förutsätter att ärendet överlämnas till Länsstyrelsen[2].

SVO:s målsättning är att samtliga markägare som har en nyckelbiotop på sin fastighet skall erbjudas information och rådgivning. I rådgivningen utgår SVO från att nyckelbiotoperna och deras naturvärden skall bevaras och förstärkas. SVO skall med alla ansträngningar verka för att åtgärder som skadar naturvärden i nyckelbiotoper undviks. Samtidigt skall, där det behövs, nödvändig skötsel upprätthållas. Rådgivningen skall dokumenteras skriftligt och skickas till markägaren.

Om den givna rådgivningen inte fungerar återstår lagtillsyn (30 § SVL). Då lagtillsyn fullföljs i form av ett råd eller förbud enligt lagen bör, då det anses lämpligt, rådgivningsnivån åter meddelas till skogsägaren[2]. Innan avverkning skall en anmälan göras till skogsvårdsstyrelsen, i anmälan skall kartsnitt över området finnas, samt redovisning av planerad naturhänsyn och kulturmiljöhänsyn. Detta skall vara skogsvårdsstyrelsen tillhanda en tid före planerad avverkning så att de har möjlighet att inventera området om så skulle önskas.

Det är även lag på att skogsägare med mark över 5 hektar måste göra en så kallad skogs- och miljöredovisning. En modern skogsbruksplan uppfyller ofta kraven för att fungera som skogs- och miljöredovisning (SMÖR). De formella kraven på vad redovisningen skall innehålla återfinns i 14 a § skogsvårdslagen(1979:429), 34 a § skogsvårdsförordningen (1993:1096) samt i skogsstyrelsens föreskrifter (SKSFS 1993:2, ändrade genom SKSFS 1998:7) till lagen och förordningen.

2.1.9 Markägarens rätt till ersättning

Markägaren är berättigad till ekonomisk ersättning för den rådhetsinskränkning ett beslut om biotopskyddsområde innebär om inskränkningen leder till att pågående markanvändning avsevärt försvåras. Ersättning utgår då för skada som överstiger den så kallade toleransnivån(se 31 kap MB). När det gäller de generellt skyddade biotoperna (se förordning om områdesskydd, MB) utgår ingen ersättning för själva området. Däremot kan markägaren erhålla ersättning om han ansöker om dispens för viss verksamhet eller åtgärd och ansökan avslås. Även här är en förutsättning för ersättning att den vägrade dispensen medför att pågående markanvändning avsevärt försvåras[21]. (Se 31 kap MB för mer information)

2.1.10 Rätten till ersättningsmark

Regeringen anser i skrivelsen *En samlad naturvårdspolitik*, våren 2002[16], att eftersom statens eget skogsinnehav har ökat avsevärt under 2001 finns det bättre möjligheter att tillmötesgå markägarnas förfrågan på bytesmark[22].

Vid Mellanskogs årsstämma 2003 fastställdes att ca 3/4 av markägarna ville ha ersättningsmark hellre än ekonomisk ersättning vid intrång[23]. Vid jul 2003 kom Sveaskog och Naturvårdsverket formellt överens om hur fall med ersättningsmark skall hanteras. Sveaskog har tidigare fått kritik för att de framställt som motvilliga att släppa loss ersättningsmark vid trepartsbyten. Kritiken berörde ett missnöje då Sveaskog hade som ett av motiven till övertagandet av Assidomän, att underlätta ärenden med ersättningsmark[23].

Nu är i alla fall fastställt att Sveaskog skall ge ersättningsmark även i andra kommuner än den där reservatet ligger. Erbjudandet om ersättningsmark gäller fysiska och juridiska personer som bedriver skogsbruk i former som liknar enskilt skogsbruk. Villkoret är att ägaren inte innehar mer än 5 000 hektar. Vid trepartsbyten skall alla markägarkategorier kunna medverka, även de privatägda skogsbolagen. Trepartsbyten innebär att flera aktörer är villiga att byta mark, vilket är ett sätt att underlätta tillgång till ersättningsmark i anslutning till fastigheten[24].

2.1.11 Alternativ till reservat

I finländska Satakunda kan skogsägare sälja mark med höga naturvärden till staten. Detta är ett försök med frivilligt naturskydd på en marknadsekonomisk grund. Skogsägaren anmäler ett område som har höga naturvärden till den statliga skogsvårdsmyndigheten. Efter fältkontrollen betalar staten mellan 50 och 280 euro per hektar och år (ca 450 -2500 SEK) om området uppfyller de villkor som ställts upp. Hittills har 140 skogsägare bjudit ut 1300 hektar.

Problem med prissättningen har förekommit, men riktgivande kubikmeterpriser har fastställts av en partssammansatt grupp angående exempelvis död ved, bränd skog och andra egenskaper som ökar skogens skyddsvärde. Alltså, ju mer sådana egenskaper, desto mer pengar till ägaren. Dessutom kan skogsägaren själv åta sig att sköta det skyddade området och får då betalt för detta. Ersättningen skall kompensera för den förlust som utebliven avverkning innebär för skogsägaren. Dessutom tas hänsyn till den förlust som uppstår när virkeskapitalet står kvar istället för att förräntas på en bank. Principen är att handel med naturvärden kan vara mer lönsamt eller iallafall lika lönsamt som konventionellt skogsbruk.

Naturvårdeshandeln omfattar inte de marker som redan skyddas genom lagstiftning och där ersättning utgår på annat sätt. 2 miljoner euro, vilket motsvarar drygt 18 miljoner SEK, har avsatts till projektet som pågår 2003-2007[25].

2.2 Attityder och Statistik

Enligt Naturskyddsföreningen behöver alla naturskogar och nyckelbiotoper skyddas i reservat eller liknande över hela landet. Regeringen har dock satt en siffra på målet: ytterligare 900 000 ha skog skall skyddas till 2010, utöver den nivå som sattes upp t.o.m 1998. Enligt regeringens bedömning bör 320 000 ha skyddas genom naturreservat, 30 000 ha genom biotopskydd samt 50 000 ha genom naturvårdsavtal. Att skydda dessa 900 000 ha förutsätter ett frivilligt ansvarstagande för skydd av minst 500 000 ha skogsmark[2]. För att detta skall kunna genomföras krävs rådgivning och information från skogsvårdsorganisationen.

Min åsikt är att en positiv attityd hos skogsbrukarna gentemot naturvård är absolut nödvändig för att frivilliga avsättningar skall kunna genomföras. En positiv attityd beror av hur ärenden hanteras, vilket stöd skogsbrukaren upplever sig ha i skogsvårdsorganisationen, och inte minst vilken kostnad det innebär.

Det finns flera olika kategorier av skogsägare som berörs i arbetet med naturvård, endast ca 30% av skogen ägs av enskilda personer.[2].

Kategori	Andel
Aktiebolag	39%
Enskilda personer	30%
Enkla bolag	19%
Övriga allmänna	7%
Staten	3%
Dödsbon	2%

Tabell 2.1: kategorier av ägare till svensk skog[2]

Med alla de verktyg och skyddsformer som nämnts tidigare tillgängliga, så borde naturvården kunna ske utan större friktioner. Enligt en enkätundersökning genomförd och publicerad av SVO, så verkar de flesta berörda vara nöjda. Enkätsvaren berör över hälften av alla biotopskydd som beslutats i en region[26].

- 65% av de som svarade anser att ersättningen var rimlig.
- 65% av de som svarade är positiva till naturvård och biotopskyddsarbete.
- 38% av de som svarade är positiva till att inrättandet av ytterligare ett biotopskydd på den egna fastigheten.
- 11% av de som svarade har blivit mer positivt inställda till naturvården efter införandet av biotopskydd på området.

Dessa siffror stämmer tyvärr inte med den bild den skogliga pressen gett under de senaste åren, och varför dessa siffror kan se ut som de gör diskuteras under intervjun med Lars Nordin.

Kapitel 3

Teori och metod

3.1 Ett socialkonstruktivistiskt perspektiv

Denna studie tar sin utgångspunkt i det "Naturalistiska paradigmet". Inom det naturalistiska paradigmet verkar man utifrån en uppsättning axiom som förutsätter att verkligheter är både flera och skiftande, och att den vetande och det han eller hon insett ömsesidigt och samtidigt formar varandra[27]. Den vetande tolkar verkligheten och genom denna tolkning blir världen till. Dessa tankegångar återfinns även inom kommunikationsteori i form av mottagarperspektiv, tolkning samt konstruktivism, d.v.s. synen att vår verklighetsuppfattning är socialt konstruerad.

Teman i centrum

För att underlätta läsningen och tolkningen av mitt arbete ger jag här en inblick i min verklighetsuppfattning, vilken bygger på *det postmoderna tänkandet*, *hermeneutiken*, *fenomenologin* och *dialektiken*. Dessa fyra filosofier betonar olika kunskapsaspekter som är av relevans för kvalitativa studier[28]. De korta förklaringarna under varje tema ger en inblick i hur jag lagt upp strategierna för detta arbete, samt hur jag genomför och tolkar intervjun. Dessa teman är därför vägledande för förståelsen av mitt arbete, särskilt fenomenologin och det postmoderna tänkandet är viktigt att ha en viss insikt i för att tillfullo tillgodogöra sig materialet.

Postmodernt tänkande handlar om den sociala konstruktionen av verkligheten som sker i intervjun, de språkliga och interaktiva aspekterna och framhäver de berättelser som konstrueras genom intervjun[28]. Det postmoderna tänkandet genomsyrar min livssyn och min omvärldsuppfattning; i samtal formar vi vår gemensamma verklighetsuppfattning.

Hermeneutiken handlar om tolkningen av en specifik mening och de frågor som i detta syfte ställs till en text. Uttolkarens kunskap om textens ämne får

därför stor betydelse. Hermeneutiken är ett sätt att beskriva hur jag tolkar fenomen och utvecklar min förståelse av saker. Den hermeneutiska tolkningens syfte är att vinna en giltig och gemensam förståelse av en texts mening. Principer för hermeneutisk tolkning är bland annat en ständig växling mellan delar och helhet, man arbetar i en cirkel eller spiral tills man funnit en *god gestalt*, ett inre sammanhang utan logiska motsägelser och där avslutar man tolkningen. Textens autonomi är en viktig hermeneutisk princip genom vilken individens biografi och psykologiska teorier är av underordnad betydelse[28].

Fenomenologin koncentrerar sig på livsvärlden, på öppenhet för den intervjuades upplevelser, prioritering av exakta beskrivningar och försök att sätta förkunskaperna inom parentes samt ett sökande efter kärnor i beskrivningarna.

I mitt arbete eftersträvar jag att påvisa min öppenhet för den intervjuades upplevelser. Fenomenologin har relevans för strävan att klargöra förståelseformen hos den kvalitativa forskningsintervjun, som ju fokuserar på den mening som den intervjuade upplever i sin unika livsvärld. Denna teoretiska ram sätter individernas perspektiv på sin värld i centrum, försöker i detalj beskriva innehåll och struktur hos individernas medvetanden, förstå den kvalitativa mångfalden hos deras upplevelser och göra deras väsentliga mening uppenbar[28]. Den öppenhet fenomenologin förespråkar är absolut nödvändig för den typen av kvalitativ djupintervju jag valt att genomföra i arbetet.

Dialektik är studiet av inre motsägelser - motsägelser mellan allmänt och enskilt och mellan kvantitativt och kvalitativt. Det är motsägelsernas utveckling som driver fram förändringar. Dialektik inriktar sig på motsägelserna i ett uttalande och deras relation till motsägelserna i den sociala och materiella världen. Det handlar om att både skapa närhet och samtidigt distans till sina upplevelser och tonvikt ligger på det nya istället för på status quo samt på den inre relationen mellan kunskap och handling[28]. Det dialektiska perspektivet beskriver mitt sätt att analysera insamlat material och ger en dynamik och utveckling åt syntesen.

Alla dessa teman samverkar med varandra i mitt arbete, de står inte fritt var för sig utan finns med på olika nivåer och i olika stadier i arbetet. Mitt teoretiska ramverk är alltså kvalitativ forskning, med allt vad det innebär. Kärt barn har många namn, det finns iallafall ett 40-tal namn för olika inriktningar inom kvalitativ forskning[27] så jag använder mig av den vidaste av definitioner, verkligheten som socialt konstruerad och till viss del individuell. Detta har väglett mig vid designen av själva studien samt vid insamlandet av relevant data, i analysen samt genom hela skrivprocessen.

3.1.1 Kommunikationsteori

Kommunikationsteori är en tvärvetenskap där teorier från många olika fält samlas och inarbetas. Detta ger ämnet en dynamik och utveckling där nya ämnen

hela tiden integreras med kommunikation, såsom det ämne jag arbetar med, vilket kan kallas miljökommunikation.

Denna kvalitativa studie handlar om **kommunikation**. *Kommunikation* kan delas upp i två traditioner med avseende på maktfördelning. Den *Första traditionen* har formen av en linjär modell; sändare, meddelande, kanal, mottagare. Denna har inget egentligt intresse av mottagaren mer än som just mottagare och handlar om en överföring av information, idéer, attityder eller känslor från en person/grupp till en annan. *Kommunikation* enligt *Andra traditionen* understryker istället ömsesidighet och delade uppfattningar, samt beskriver kommunikation som en process där deltagare skapar och delar information med varandra i en strävan efter att nå en gemensam förståelse.

Från 1980-talet och framåt avancerade den andra traditionen inom kommunikationsteori mycket tack vare interaktiv kommunikationsteknologi och källa - mottagare ses mer som mer eller mindre likvärdiga deltagare[29]. Detta var ytterligare ett steg mot det konstruktionstänkande som öppnar kommunikations-teorin mot kvalitativa forskningsmetoder.

Mycket i kommunikation beror av definitioner, dvs rätt namn på rätt sak är mycket viktigt för förståelsen. För att få rätt namn på rätt sak behöver vi ett gemensamt språk, eller iallafall gemensamma referenspunkter. Vikten av **koncept** som verktyg ligger i att de möjliggör för användaren att få klarhet i vad man menar och vill åstadkomma. Genom att utveckla en gemensam förståelse av konceptens innebörd så minskar tolkningsutrymmet, vilket optimalt sett ger en klarare bild och minskar risken för missförstånd[29].

Kommunikation kan även utöver traditionerna definieras i enlighet med minst två linjer, denna uppdelning sker med avseende på budskap och form. En första linje ser kommunikation som *Överföring* av information, ideer, attityder eller känslor från en person till en annan (eller andra), huvudsakligen genom symboler. Överföringslinjen har som central idé att kommunikation är överföring av signaler och meddelanden över ett avstånd, med syfte att kontrollera budskapet. Denna tillhör till viss del den första traditionen, genom att den inte tar upp tolkningsaspekten. Den har liksom första traditionen även ett tydligt sändarperspektiv.

En andra linje kallas **Rituell kommunikation** och beskriver kommunikation som en process i vilken deltagarna skapar och delar information med varandra med avseende att nå en gemensam förståelse. Den rituella linjen ser kommunikation inte i huvudsak som en förlängning av meddelanden i rum, utan som bevarandet av den sociala gemenskapen över tid, inte för att påtvinga någon information utan som en representation av delade värderingar[29]. Den här linjen följer andra traditionen, med mottagaren i fokus och en samverkan istället för en överföring.

Det råder ofta en begreppsförvirring över vad som är *kommunikation* och vad som är *information*, det gäller att den som kommunicerar är medveten om skillnaderna, även om information ibland kan vara en del i kommunikation. ***Information*** är en minskning av osäkerhet. Relevant information påverkar osäkerheten i en situation där ett val existerar mellan en uppsättning alternativ och baserat på informationen görs ett val. *Information* kan också ses som en *envägsprocess*, medan ***kommunikation*** ses som en ömsesidig process med två eller flera vägar. Envägsprocesser ger ett asymmetriskt maktförhållande till sändarens fördel och kan därför ses som auktoritär. *Tvåvägsprocesser* är mer balanserade och handlar om dialog och ömsesidig förståelse i de ideala fallen. Det finns även en mängd exempel på processer där envägskommunikation maskerats som en tvåvägsprocess[29]. Det är en vanlig kritik vid utvärderingar och samråd att tvåvägskommunikationen som utlovats i själva verket är en maskerad envägskommunikation.

Även de olika *rollernas grad av klarhet* påverkar hur väl en kommunikativ handling utfaller, råder det stor oklarhet om vem som försöker kommunicera kan utgången bli försämrade, samma gäller om det råder oklarhet över i vems intresse kommunikationen sker. Det är viktigt att förstå hur känslig mottagarnas uppfattning om sändare mottagare-förhållandet är, samt förstå mottagarnas förväntningar utifrån detta[29].

Det är en vanlig missuppfattning att utgå ifrån att sändarens perspektiv bibehålls när meddelandet når mottagaren, och att således bortse från mottagarens tolkning utifrån sin unika kontext och förståelse. Man bortser då från den klyfta som ligger emellan sändarens intention och mottagarens tolkning[29]. För att minimera denna klyfta kan man använda sig av kvalitativ teori som säger just vad som står i början av detta kapitlet, att man tar med i sin beräkning det faktum att individer formar sin egen verklighet. **Information som konstruktion** innebär att människor är aktiva skapare av sin egen kunskap, när information integrerats blir den till kunskap hos individen. All kunskap skall förstås som subjektiv och har överförts från ett subjekt till ett annat[29]. I denna teori sammanflätas kommunikationsteorin och det sociala konstruktionsperspektivet tydligt.

För att hålla detta perspektiv levande bör man även i praktiken utveckla formen för kommunikationen. Detta kan göras med hjälp av ett antal verktyg, exempelvis genom att lägga till en *feedback loop* till kommunikationsmodellen vilket möjliggör effektivisering av den kommunikativa handlingen, eftersom det ger en återkoppling till hur budskapet tolkats. *Feedforward* innebär information om mottagarna och deras potentiella reaktioner, denna information samlas in före kommunikationshandlingen för att optimera denna, ju mer man vet om

mottagarna och deras behov på förhand, desto mer kan man optimera den kommunikativa handlingen och effektivisera denna[29].

Även förståelse för kommunikationens form och dess deltagare är viktigt för att få en effektiv kommunikation. Med effektiv kommunikation menas här att man tillsammans skall nå en förståelse för den kunskap de budskap som förs fram ger. Man bör framföra ett budskap på ett sätt som medför minsta möjliga skillnad emellan det avsedda budskapet och det som mottagaren kan antas konstruera, detta för att undvika missförstånd.

För att uppnå en effektiv kommunikation måste man iaktta många av de teorier som nämns i kapitlet, men även insikt och kunskap om hur människor mottar och tolkar budskap är viktigt. Jag anser detta vara en förutsättning för att förstå en annan människas behov och förutsättningar, att utveckla sig själv och öka sin förståelse, inte i något manipulativt syfte.

Människan i centrum

Tvåvägskommunikation kan kategoriseras av *tydlighet*, *respekt* samt *anpassningsförmåga*. **Tydlighet** innebär att budskapet formas så att det förstås i enlighet med sändarens intentioner. För att detta skall vara möjligt krävs de båda andra delarna, respekt för motparten samt en anpassningsförmåga.

Respekt för motparten bygger på *Empati*, vilket definieras som förmågan att förstå hur andra människor uppfattar och tolkar sin verklighet, inklusive kommunikation, utan att ge upp sin egen syn på verkligheten. Även *Sympati*, vilket innebär kapacitet att sätta sig in i en annan människas situation för att förutse hur du skulle reagera i dessa situationer, är viktigt. Sympati och empati är två mycket viktiga komponenter för lyckad kommunikation. Sändarens grad av sympati för mottagaren har direkt påverkan på hur väl kommunikationen lyckas[29].

Anpassningsförmåga innehåller ett antal element, bl.a. *socialt perspektivtagande*, vilket innebär förmågan att förstå vilka valmöjligheter andra har tillgängliga. I detta ingår även att se andra människors begränsade möjligheter och hinder, exempelvis kulturell eller religiös bakgrund. *Situationskunskap* refererar till förmågan att korrekt bedöma vad som är passande och effektiv kommunikation i en specifik situation, givet tid och plats. *Kontext* är allt omkringliggande som tidsmässigt och rumsmässigt kan ha bidragit till en persons specifika tolkningssätt av information och situationer. Denna term hör samman med de ovan, då den alltid ingår i dessa. Hänsyn till kontexten måste tas i alla kommunikationssammanhang om det skall finnas möjlighet till en lyckad utgång. *Hänsyn till den sociala omgivningen* innebär en medvetenhet om att olika grupper kan ha olika sätt att kommunicera, dessa gruppnormer kan fungera som ett hinder i kommunikationen med medlemmar av en grupp, men de kan även förbättra kommunikationseffekterna om meddelandet ryms inom dessa normer. "Att tala med bönder på bönders vis och med lärda män på latin". Man för-

bättrar kommunikation genom att ta hänsyn till kontext. Kulturell kontext kan vara speciellt svår att bedöma, men bör alltid finnas med i planering av kommunikationsinsatser[29].

Att välja kommunikatör beroende på uppdragets karaktär kan vara effektivt. Kommunikation tenderar att bli mer effektiv då de kommunicerande parterna delar karaktäristika, d.v.s. kontext och perspektiv[29]. Kommunikatörer planerar ofta sin kommunikation och information, sådana insatser kan kallas *Strategisk kommunikation* eller *planerad kommunikation*. Information kan, som tidigare nämnts, vara en del av kommunikationen.

Det finns ett antal sätt att sprida information på, *McQuails spridningsmodeller* beskriver två olika sätt som används av exempelvis myndigheter. Vid användandet av *Aktiva* modeller sker spridning av information i form av en dialog, personer får hjälp att identifiera sina behov och får även hjälp att tillskansa sig information utifrån sina behov. I den *Passiva* spridningsmodellen finns information tillgänglig, men stödet för att koppla ihop den med behovet saknas[29].

Sändaren är den som har makt att besluta vilken information som han/hon bedömer är viktig, baserat på en föreställning om vilka behov människor har. Då behoven handlar om informationssökning, kan mer energi och resurser läggas på att motivera mottagarna att söka relevant information och till att lagra denna på ett lättillgängligt sätt. Detta är så att säga information om var man finner information[29].

Att använda sig av en skenbar kommunikation kan vara en strategi då man inte vill ha aktiva mottagare. **Maskerad envägskommunikation** är kommunikation som ter sig som tvåvägskommunikation i den mening att det rent teoretiskt verkar finnas en möjlighet för mottagaren att återkomma med synpunkter och påverka en process som redan på förhand beslutats om och fastslagits. Det handlar egentligen om en envägskommunikation som maskerats så att den ser ut som en tvåvägskommunikation, men det finns inga eller begränsade möjligheter att påverka något för utomstående[29].

3.1.2 Den kvalitativa forskningsintervjun

Det är svårt att helt separera teori från metod i en kvalitativ studie. Då arbetet bygger på teman som heuristik, vilket innebär att arbetsgången är en "cirkel" som ständigt vidgas, så är det svårt att lyfta ut många delar då de ofta tillhör både teori och metod. Jag systematiserar dock arbetet efter bästa förmåga och går till viss del på känsla för vilka delar som klarar av att lyftas ut utan att läsningen på något sätt begränsas av detta.

Kvalitativa forskningsintervjun är inte bara en metod som genererar kvalitativa texter istället för kvantitativ data, utan den speglar även alternativa föreställningar om vad som ska vara föremål för samhällsvetenskaplig forskning. Det rör sig inte längre om att kvantifiera objektiva data utan om att tolka meningsfulla relationer.

Forskningsintervjun är ett samtal som har en struktur och ett syfte. Förhållandet mellan intervjupersonen och forskaren är asymmetriskt till forskarens fördel, då denne definierar och kontrollerar situationen. Undersökningspersonerna besvarar dock inte bara frågor som formulerats av en utomstående, utan uttrycker i en dialog en uppfattning om sin egen livsvärld. Intervjuerna frambesvarar olika former av samspel som skapar olika slags kunskap.

Tekniskt sett är den kvalitativa forskningsintervjun halvstrukturerad, det vill säga varken ett öppet samtal eller ett strängt strukturerat frågeformulär. Den genomförs enligt en intervjuguide som koncentrerar sig till vissa teman och som kan omfatta förslag till frågor.

Vid en kvalitativ forskningsintervju är det en fördel om intervjuaren har omfattande kunskap om temat för att på så sätt kunna förnimma nyanserna i de meningar som kommer till uttryck och de olika sammanhang som meningarna kan ingå i. Det krävs en medvetenhet om förutsättningarna vid bruket av intervju som forskningsmetod[28].

Resultatet av en kvalitativ djupintervju stämmer överens med mina intentioner med arbetet, att ge en inblick i en annan människas upplevda verklighet.

3.1.3 Organisationers kommunikation

Det är viktigt att veta *vem* som kommunicerar och *till vem* man kommunicerar, inte bara vad. Det är skillnad på att kommunicera privat och genom en organisation. Rent generellt kan det sägas om organisationer att de utvecklas mot[30]:

- Ökad grad av mottagare/användarinitiativ istället för sändarinitiativ.
- Mer relationsaktiviteter istället för direkta påverkansaktiviteter.
- Fler individuella och gruppinriktade metoder istället för massmetoder. Smala differentierade budskap i stället för breddspektrumbudskap.
- Ökad omfattning av elektronisk kommunikation och datorkommunikation.

Om myndighetsorganisationer kan antas följa samma mönster, så ökar möjligheterna till att i större utsträckning tillfredställa människors olika kommunikations- och informationsbehov.

3.2 Metod

I denna studie har omfattande bakgrundsinformation insamlats från Skogsvårdsorganisationens (www.svo.se), Naturvårdsverkets (www.environ.se eller www.naturvardsverket.se) och Länsstyrelsernas hemsida (www.lst.se). Jag har i bakgrundsmaterialet infogat sådant som jag ansåg att jag behövde veta för att gå djupare in i problematiken, en bred introduktion till naturvård och skogspolitik är nödvändigt för att tillägna sig diskussionen.

För att kartlägga Sveriges skogspolitik har jag citerat bitar av olika statliga utredningar och även aktuella artiklar ur skoglig press. Information har också hämtats från de hemsidor som nämnts ovan. Valet av övervägande internetkällor beror på min personliga åsikt att dessa är mer lättillgängliga än material i pappersform. Jag har valt myndigheters hemsidor, vilka kan antas finnas tillgängliga lång tid framöver. Datorer finns att låna på de flesta bibliotek och där finns kunnig personal som gärna hjälper till. Mina intentioner med arbetet är att det skall vara av allmänbildande karaktär. Jag har vid insamlandet av data haft i åtanke att arbetet ska vara till nytta för både myndighetspersoner och privatpersoner och källorna jag valt är mestadels lättillgängliga och internetbaserade. Jag dock valt ”stabila” internetkällor, såsom myndigheters hemsidor, vilka kan antas finnas kvar även en tid framåt.

Till bakgrundsarbetet för intervjun, tolkningen, presentationen samt diskussionen kring denna, har jag använt mig av den litteratur i ämnet som presenteras i källförteckningen.

3.2.1 Datainsamling med hjälp av kvalitativ djupintervju

Intervjun har genomförts enligt den teori som presenterats ovan, en öppen kvalitativ intervju i samtalsform, där jag sedan sammanfattat samtalet för att ge en bild av hur intervjupersonen upplever sig ha blivit behandlad. Inga konkreta frågor har ställts under intervjun, utan endast en lättsam uppmaning att berätta allt från första början. Intervjupersonen har själv styrt samtalet och de delar som saknar relevans för arbetet har inte tagits med i sammanfattningen.

Stadier i arbetet med intervjun:

1. **Tematisering** syftar på den teoretiska analysen av det tema som ska undersökas och formulering av forskningsfrågorna[28].

I och med att jag skaffat mig kunskap om det ämne jag valt så har jag ställt upp ett öppet antagande, d.v.s. jag har inte bestämt mig för vad resultatet av intervjun skall bli, men jag känner mig trygg i antagandet att personen jag valt att intervjua känner sig missnöjd i sin relation till myndigheterna. Mitt syfte med intervjun är att ta reda på varför skogsbrukaren känner sig missnöjd i sin relation till myndigheterna i det valda fallet. Mina hypoteser för att hålla några kärnfrågor i fokus under intervjun är följande:

- Skogsbrukaren upplever sig ha behandlats dåligt av myndigheter.
- Skogsbrukaren upplever stor maktlöshet på grund av brister i kommunikationen.
- Skogsbrukaren anser naturreservat vara ett dåligt verktyg för bevarande av de olika värdena i det här fallet.

Dessa hypoteser är dock inte riktlinjer för att på något sätt försöka styra intervjun, utan är enbart stöd för mig, intervjuaren under samtalets gång för att hålla kärnfrågorna i fokus vid tolkningen. Intervjuns karaktär medför att olika ämnen utan direkt relevans för just det här arbetet kommer att tas upp av intervjupersonen.

2. **Planering och urval** Jag har valt att intervjua Lars Nordin, då hans fall uppmärksammats i och med att han JO anmälde Länsstyrelsen. Jag har även kopior på Länsstyrelsens samlade dokumentation i fallet. Det finns flera markägare inblandade i fallet, men jag har valt att enbart intervjua Lars, och ägnar utrymmet i detta arbete för att på djupet studera hur han upplever sig ha blivit behandlad.
3. **Intervju** Denna genomförs i den intervjuades hem, med anteckningar och ljudupptagning. Etiska riktlinjer är en mycket viktig del i alla undersökningar/intervjuer. Informerat samtycke betyder att man informerar

undersökningspersonerna om undersökningens generella syfte, om hur undersökningen är upplagd i stort. Den intervjuade får en bakgrund till intervjun genom en orientering före och efter intervjun. Intervjuaren berättar kort om syftet med intervjun, användningen av bandspelare och så vidare[28].

4. **Analys och verifiering**

Skär både under intervjun och i diskussionerna. Under själva intervjun sker en tolkning, och i denna tolkning stämmer jag av med syftet till arbetet för att se så att intervjuundersökningen undersöker vad som var avsett att undersöka[28]. Här är mitt syfte och mina hypoteser till hjälp.

5. **Rapportering** av resultatet sker i denna rapport, särskilt under 4.2 på sid 38.

Intervjuns kvalitet

Ett antal kvalitetskriterier kan ställas upp för en kvalitativ forskningsintervju [28]. Dessa bör finnas i åtanke vid planering och genomförandet för att erhålla en intervju av god kvalitet.

- Omfattningen av spontana, rika och relevanta svar från den intervjuade.
- Korta intervjufrågor och långa svar ger djup och minimerar inblandningen från intervjuaren.
- Den grad i vilken intervjuaren följer upp och klargör meningen i de relevanta aspekterna av svaren.
- Den ideala intervjun tolkas i stor utsträckning under loppet av intervjun.
- Intervjuaren försöker verifiera sina tolkningar av intervjupersonernas svar under intervjuns förlopp.
- Intervjun är självkommunicerande, det är en historia i sig.

Dessa kriterier användes som ramverk vid tolkningen av intervjun genom att klargöra vissa delar av intervjun under själva intervjun med hjälp av frågor av utredande karaktär. Följdfrågor används inte utan endast upprepningar av valda delar av intervjun för att få konfirmering från intervjupersonen om att det jag hörde var rätt uppfattat och tolkat av mig.

3.2.2 Fallstudien

Eftersom mina frågor handlar om "hur" och "varför", och mitt utgångsmaterial är dokument från ett pågående fall där det som dokumenterats redan hänt och därigenom är omöjligt för mig att påverka, så är det lämpligt att jobba i form av fallstudie med kompletterande kvalitativ forskningsintervju. Kommunikation är ett komplext socialt fenomen som kräver andra tillvägagångssätt än de som vanligen används i naturvetenskapliga studier. Ofta är det inte önskvärt att ge ett numerärt svar till socioekologiska frågor, eller att isolera ett problem ifrån kontextuella faktorer. Ofta krävs en annan strategi, i detta fall fallstudie och kvalitativ forskningsintervju[31]. Detta är en subjektiv arbetsmetod vilken omfattar just de kontextuella villkor som jag önskar belysa. Valet av en övervägande kvalitativ studie är för att ge insikt om problematiken med konkreta exempel. Mitt intresse ligger inte i att samla ett kvantitativt extensivt underlag för att generellt beskriva dagens situation, utan jag vill med ett par konkreta exempel intensivt belysa delar av den problematik som har uppstått och som kan uppstå även i framtiden.

En fallstudie är en empirisk undersökning som undersöker eller utreder ett nutida fenomen i dess verkliga kontext. Fallstudien är särskilt användbar när gränserna mellan fenomen och kontext inte är självklara eller uppenbara. Fallstudier används ofta när man önskar behandla kontextuella förhållanden[32].

Dokumentationen som används i fallet är kopia på Länsstyrelsens samlade offentliga dokumentation i fallet om Gussjövalsbergets naturreservat. Fallstudien skall ligga till grund för mina tolkningar och antaganden om var problem uppstått i kommunikationen. För att genomföra denna behöver jag formulera de frågor som fallstudien i huvudsak skall besvara:

- Vari ligger friktionen eller problemen?
- Hur har ärendet hanterats i förhållande till de olika elementen som tas upp i teoridelen?
- Hur kommunicerar myndigheten i det valda fallet?

Valet att använda en singel fallstudie

Från början var mina intentioner att kombinera två fallstudier med kvalitativa forskningsintervjuer för att få en mer nyanserad reflektion över det valda ämnet. Jag har under perioden slutet av maj till 17 augusti 2004 försökt få tag i material från olika myndigheter utan framgång. Jag har erbjudit mig att själv infinna mig för att kopiera materialet, men utan större framgång hos de berörda myndigheterna. Jag vill inte peka ut dessa geografiskt, men jag har försökt på flera

olika ställen i Sverige och det har hela tiden rått en viss osäkerhet om vem som arbetar med vad, var eventuella dokument skulle finnas och om det över huvudet taget finns dokument då mycket av dessa ärenden sköts muntligt. Offentlighetsprincipen möjliggör för allmänheten att få insyn i dessa ärenden, men då det råder ovisshet om huruvida det finns dokument och var dessa i så fall befinner sig så är det svårt att få någon insyn i ärenden. En skogsvårdsmyndighet erkände enhetens bristfälliga dokumentation och hantering, utskick dokumenterades inte och mycket gjordes upp muntligt.

Jag är medveten om det faktum att jag gjorde dessa kontaktförsök under sommarmånader, vilket ofta resulterade i att jag fick vänta i veckor för att få tag i en person som meddelade att denne tyvärr inte var rätt person, utan jag fick nya namn föreslagna där fallet ofta var det samma. Jag fick i flera kontaktförsök känslan av att det var lätt att i en stressad arbetssituation säga ett eller två andra namn som jag kunde kontakta istället. Ibland träffade jag dock på hjälpsamma personer som kontrollerade noga vilka jag borde prata med och ringde upp mig med denna information, men det var tyvärr endast vid ett fåtal tillfällen. Ofta möttes jag av nya namn och fortsatte kedjan av telefonnummer och nya namn. Jag har lagt allt för mycket tid åt att försöka få fram komplett dokumentation som inte verkar existera i de fall jag sökt. Jag har fått tag i uppgifter rörande ett fall där markägarna JO anmälde länsstyrelsen och fördjupar mig således i detta fall och intervjuar den berörda markägaren. Detta är inte en kritisk studie av myndigheter, så därför tänker jag inte backa upp detta missnöje rörande dokumentation med fakta om vilka myndigheter det handlar om. Jag vill bara ge en inblick i hur svårt det har varit för mig att få fram information.

Det finns stöd i den litteratur jag läst för att använda endast en intervju, Kvale menar att antalet intervjuer skall baseras på det antal man anser behövs för att få fram svar på de frågor man ställt i sitt arbete[28]. Jag anser att det räcker med en intervju med tillhörande falldokumentation för att besvara de frågor som jag i mitt arbete utgått ifrån att kunna besvara.

Myndigheternas medverkan

Jag valde att inte intervjua myndigheterna av den anledningen att arbetet handlar om hur skogsbrukaren upplever sig blivit behandlad. Jag anser att intervjuer av de berörda hos Länsstyrelsen endast skulle ge en version av hur de upplever sig ha behandlat skogsbrukaren och det sammanfaller inte med mitt syfte som är att påvisa hur skogsbrukaren upplever sig ha blivit behandlad. Det som är av vikt för arbetet är hur skogsbrukaren upplevt kontakten med myndigheterna och vilka element i förhandlingarna/diskussionerna som kan ha upplevts som problemskapande.

3.3 Validitetsdiskussion

Med validitet avser jag huvudsakligen, i denna uppsats, graden av subjektivitet. Som med alla kvalitativa studier finns det en oundvikligt hög grad av subjektivitet. Kvalitativa forskningsintervjuer använder sig av både intervjuarens och av personens som intervjuas subjektivitet och ger således en konstruktiv men konstruerad inblick i en problematik. Subjektiviteten är i detta fall en del av resultatet, det är inte önskvärt att försöka utesluta denna.

Även min hantering av ämnet kommunikation, vilket är en ömsesidig handling, kan kanske ifrågasättas då jag valt att bara presentera ena sidan. Men som jag nämnt tidigare så är syftet med arbetet att visa hur skogsbrukaren upplever sig blivit behandlad, och således blir kommunikationen mellan myndigheten och skogsbrukaren lite asymmetriskt framställd i mitt arbete. Jag anser dock att min framställning håller, då jag inte vill kritisera utan bara visa på så många problemskapande delar som möjligt i kommunikationen i fallet för att dessa skall kunna undvikas i framtiden.

Det händer mycket just nu gällande Sveriges naturvård, nya direktiv antas från EU och samtidigt ställs ökade internationella krav på avsättningar och skötsel av redan avsatt mark. Definitioner revideras, nya lagar antas och nya sätt att bevara mark utreds. Ett arbete som detta riskerar att delvis bli inaktuellt under loppet av några år, men den inblick som det ger i hur problematiken kan påverka småskaliga skogsbrukare förändras inte.

Kapitel 4

Fallet Gussjövallsbergets naturreservat

Alla fall är olika, även om själva arealen, skogstypen och liknande är jämförbara så finns det hos skogsbrukaren själv en subjektiv bedömning om vad som är rimligt i just hans/hennes fall. För att undvika problem i kommunikationen krävs en insyn i denna typ av ärenden samt ökad förståelse för en skogsbrukares situation.

Jag hoppas kunna ge en insiktsfull analys av problematiken kring det utvalda nyckelbiotopärendet. Då jag valt ut ett specifikt fall och fokuserar kring detta på ett tydligt kvalitativt sätt är det inte möjligt, eller ens önskvärt, att använda dessa resultat för att dra generella slutsatser kring övriga nyckelbiotopärenden.

Detta arbete gör inget anspråk på att vara helt objektivt eller subjektivt, utan skall ses som en inblick i människors upplevelser och på så sätt väcka eftertanke och på ett upplysande sätt bidra till att underlätta kommunikation mellan myndigheter och privata skogsbrukare i framtiden.

4.1 Fallstudie av dokument i fallet om Gussjövallsbergets naturreservat

- Dokumenten har erhållits från Länsstyrelsen efter uttrycklig önskan om den kompletta dokumenterade korrespondensen i fallet med Lars Nordin, skogsbrukaren och även markägarens make. Här följer sammanfattningar och utdrag (kursivt) ur dokumenten, dokumenten som helhet finns att tillgå hos Länsstyrelsen(Lst) i Gävleborg. -

Gussjövallsberget är ett 59 ha stort skogsområde i Ljusdals kommun. Området är till större delen grandominerat, men i östra delen är lövinslaget stort. Totalt har 10 rödlistade arter hittats, och Länsstyrelsens övergripande syfte med

naturreservatet är att bevara den biologiska mångfalden och vårda och bevara den värdefulla naturmiljön. I ärendet har följande dokumentation upprättats:

Dokument 1.

Miljö- och fiskevårdsenheten, Torbjörn Johansson till markägarna. 2001-10-24
Det äldsta dokument jag har kopia på är från 2001, det är ett meddelande om att Länsstyrelsen tyvärr inte kan tillmötesgå markägarnas önskemål om bytesmark, de kan heller inte finna någon annan lämplig gränsdragning än den tidigare föreslagna och att en värdering av området gjorts av SVEFA, ett fastighetsvärderingsföretag, vilka kommer att kontakta markägarna för att inleda förhandlingar utifrån de värderingar som är gjorda.

Dokument 2.

Miljövård, Torbjörn Johansson, till SVEFA. 2002-03-08
Nästa dokument är ett förhandlingsuppdrag till SVEFA, där Lst uppdrar åt SVEFA att förhandla med de berörda markägarna för att nå överenskommelser om markköp alternativt intrångsersättning inför bildandet av naturreservatet. Bifogat finns förslag till beslut med föreskrifter, skötselplan och karta, samt även en områdesbeskrivning i form av en inventeringsrapport och fastighetsförteckning över området. Uppdraget bör vara slutfört senast den 2002-12-31. Området är godkänt för naturreservatsbildning av Naturvårdsverket, med vilka SVEFA har avtal.

Dokument 3.

JO, Nils-Olof Berggren, till Lars Nordin. 2003-05-08
Anmälan av Länsstyrelsen för att de ännu inte fattat något beslut i frågan om bildandet av naturreservat. Muntliga upplysningar har inhämtats från ansvarig handläggare, tjänsteanteckning bifogas. Vad som kom fram har inte gett JO någon anledning att vidta några ytterligare åtgärder.

Utdrag ur tjänsteanteckning, Dnr 889-2003: "När det gäller avgränsningen av naturreservatet är det frågan om ett litet och väldigt brant berg. Toppen och de övre delarna är nyckelbiotop, däremot inte 2-3 hektar ner mot vägen, vilka dock utgörs av 100-årig skog som snart får naturvärde. Lars Nordin har krävt att denna del skall bort ur reservatet och att gränsen skall ändras i enlighet med detta. Länsstyrelsens instruktioner från Naturvårdsverket föreskriver dock att naturreservat skall ha raka gränser och att man skall använda sig av naturliga gränser för att i framtiden kunna hävda reservatet på ett tydligt sätt. Exempel på naturliga gränser är kraftledningsgator och vägar. Av dessa skäl har vägen valts som avgränsning för reservatet.

Beträffande frågan om bytesmark hittade Mellanskog under början av våren 2002 en granne till Lars Nordin på södra sidan om vägen som var villig att sälja av motsvarande 90-95 % av det värde och den volym som Lars Nordin och Hans Nordin skulle förlora. Detta bekräftades av det värdeutlåtande som utfärdades den 27 maj 2002 genom SVEFA:s försorg. Vid förhandlingarna under sommaren 2002 ville dock fastighetsägaren, som godtog värderingen, ha 25% mer än vad värderingen angav. Detta berodde på att denna var väl medveten om de problem som förelåg i diskussionerna om reservatet. Då det inte är möjligt att använda statens medel på detta sättet och betala överpris tvingades Länsstyrelsen tacka nej. Någon vecka senare såldes marken till Lars Nordin, som alltså kompenserade sig för den mark han skulle förlora på grund av naturreservatet. Lars Nordin vill inte längre diskutera med SVEFA. Dessa diskussioner avbröts troligen under hösten 2002. Lars Nordin har hela tiden vidhållit samma inställning. Han har haft synpunkter på om hela området är en nyckelbiotop och den största frågan har varit avgränsningen av naturreservatet.

Länsstyrelsen avser att driva frågan om att bilda ett naturreservat även om någon överenskommelse inte nås med markägarna. Något förslag till beslut lämnas dock inte innan förhandlingarna är avslutade, eftersom detta kan uppfattas som att man redan bestämt sig. I detta fall vill man komma till ett avslut med Hans Nordin innan ett förslag till beslut lämnas. Och så länge förhandlingarna pågår stämmer det att det inte finns något beslut att överklaga. Som nämnts har de certifierade aktörerna på eget bevåg inom branschen åtagit sig att - redan om Skogsvårdsstyrelsen förklarat att ett område är en nyckelbiotop - inte avverka skog på eller köpa virke från det området. Detta förutsätter alltså inte att det finns ett beslut om naturreservat. Länsstyrelsen har inte beslutat om förbud mot avverkning utan

endast sagt att man vill bilda ett naturreservat. Något förbud råder alltså inte. Däremot råder samrådsplikt med Skogsvårdsstyrelsen innan avverkning i nyckelbiotop.

Länsstyrelsen kunde ha informerat markägarna på ett bättre sätt och i ett tidigare skede om de förnyade planerna på naturreservat. Efter den nya inventeringen 1999 uppstod ett glapp då markägarna inte informerades om planerna. Inte heller efter godkännandet från Naturvårdsverket informerades dessa, vilket var brukligt tidigare. Orsaken till detta kan möjligen ha varit underbemanning och det var hursomhelst inte fråga om något formellt fel. Numera sker information redan innan begäran om godkännande skickas till Naturvårdsverket. Information tidigare hade dock inte ändrat vare sig Lars Nordin inställning till bildandet av naturreservat eller det faktum att slutresultatet under alla förhållanden kommer att bli ett naturreservat. Torbjörn Johansson har gjort allt han har kunnat för att nå en överenskommelse och se till att markägarna blir kompenserade. Johan Modin, föredragande.”

Dokument 4.

Förfrågan om kopia till Torbjörn Johansson från Lars Nordin. 2003-06-24

”Enligt JO-beslut 2003-05-08 (dnr 889-2003) skulle jag efter en inventering 1996 eller 1997 ha erhållit en ”skrivelse från Länsstyrelsen där den dåvarande handläggaren förklarade att området inte höll reservatsklass och att ärendet skrevs av.” Jag hemställer skyndsamt om en kopia på skrivelsen jag enligt uppgiften ovan skulle ha erhållit. Dessutom uppgift hämtad från akten på vilken dag den skulle ha expedierats till mig. Lars Nordin”

Dokument 5.

Miljövård, Torbjörn Johanssons svar till Lars Nordin. 2003-06-26

Svaret på Lars förfrågan är följande:

”Den efterfrågade skrivelsen är densamma som markägarna/Mellanskog förevisade undertecknad vid mötet den 12 september 2001 och är alltså väl känd av Er. Jag uppgav då att jag inte kände till brevet då det inte funnits med i handlingarna till ärendet. En anledning härtill är att brevet så vitt jag vet ej var diariefört. Således finns det heller ingen uppgift i någon akt om vilken dag den skulle ha expedierats.”

Dokument 6 , 7 , 8 och 9.

Miljö- och fiskevårdsenheten, Länsstyrelsen Gävleborg. 2003-11-07

Delgivningskvitton från berörda markägare samt förslag till naturreservat.

Markägarna delgavs förslag till bildande av Gussjövallsbergets naturreservat,

Länsstyrelsen förelägger även markägarna att inkomma med synpunkter på förslagen inom en månad. Länsstyrelsen förelägger även Britt-Marie Forsberg-Nordin att inom 2 månader från det att föreläggandet mottogs göra anspråk på ersättning,

”om anmälan med precisering av anspråket inte inkommer till Länsstyrelsen inom förelagt tid, har Ni förlorat Er rätt till talan i ärendet.”

Dokument 10.

Christina Bjelvert Olsson till Naturenheten, Gävleborg. 2003-12-11
Anmälan som juridiskt ombud.

Dokument 11.

Christina Bjelvert Olsson till Naturenheten, Gävleborg. 2003-12-19
Bestrider att ett naturreservat bildas i enlighet med förslaget. En intresseprövning efterfrågas, samt möjligheterna till upprättandet av ett naturvårdsavtal.

Dokument 12.

Christina Bjelvert Olsson till Naturenheten. 2004-01-15
Kompletteringar till det tidigare yttrandet. De ställer sig frågande till om det är nödvändigt att upprätta reservat.

Dokument 13.

Christina Bjelvert Olsson till Naturenheten. 2004-01-22
Anmälan om anspråk på tre miljoner kronor i ersättning.

Dokument 14.

Ljusdals kommun till Naturenheten. 2004-02-03
Kommunens yttrande över förslag till bildandet av Gussjövallsbergets naturreservat.

*”Kommunen beklagar den konflikt som uppstått mellan Länsstyrelsen och markägaren och anser att Länsstyrelsens bristfälliga rutiner vid bildande av naturreservat måste ses över. Kommunen kan ej stödja förfaringssätt som förutsätter enskilda kommuninnevånare i maktlösa situationer utan förhandlingsmöjlighet eller valmöjlighet.
Niklas Svensson, kommunekolog.”*

Det påpekas i ett stycke att Länsstyrelsen inte är beredd att diskutera gränsdragningen vidare och anser därför inte heller att det är meningsfullt med vidare förhandlingar. Markägaren är dock villig att förhandla om Länsstyrelsen är villig att diskutera gränsdragningarna.

Dokument 15.

Naturenheten till Christina Bjelvert Olsson. 2004-02-24

Svar på Markägarens yttrande då denne motsatte sig naturreservatsbildandet.

"Vad gäller markägarens enskilda intressen kan 10% av innehavet innebära ett stort avbräck. Mot detta kan anföras att markägaren har rätt till full marknadsmässig ersättning och har därmed möjlighet att själv köpa annan mark. Länsstyrelsen kan även, genom sin förhandlare, vara behjälplig vid framskaffandet av bytesmark. Länsstyrelsen tog också i ett tidigt skede och i samarbete med Mellanskog, fram ett markområde som skulle ha räckt som kompensation till båda privata markägarna i området. Säljaren begärde dock ett pris som låg långt över marknadspriset vilket gjorde att Länsstyrelsen måste avstå köpet. Enligt uppgift köptes sedermera hela detta område av Britt-Marie eller hennes son.

Det är idag vanligt förekommande att såväl skogsbolag som privata markägare tar ett eget ansvar för naturvården på sina marker genom att upprätta så kallade gröna planer, som också fungerar som underlag vid certifiering av skogsbruket. På Gåda 8:1 finns, så vitt undertecknad känner till, ingen sådan grön plan.

Markägaren påpekar att området föreslogs som naturreservat redan 1997 men att förslaget avslogs (av Länsstyrelsen) då detta område inte var så värdefullt. Markägaren påstår att man inte fått något besked härom. Detta framstår som märkligt då markägarens make själv visat undertecknad brevet med avslaget och som Länsstyrelsen skickade honom 1997. Torbjörn Johansson"

Dokument 16.

Ljusdals kommun till Länsstyrelsen, sammanträdesprotokoll. 2004-03-04

Ändringar av texten i yttrandet.

Dokument 17.

Skogsvårdsstyrelsen Dalarna-Gävleborg till Torbjörn Johansson. 2004-03-12

Skogsvårdsstyrelsens yttrande där de anser att bildandet av naturreservatet ligger i linje med fastslagen ambition i miljökvalitetsmålet Levande skogar.

Dokument 18.

Christina Bjelvert Olsson till Naturenheten. 2004-05-17

Svar på Torbjörn Johanssons svar till yttrandet.

Yrkar fortfarande på intresseprövning, kommenterar den dåliga dokumenthanteringen och påståenden om bytesmark.

Dokument 19.

Naturenheten till berörda, beslut om Naturreservatsbildande. 2004-05-17

Länsstyrelsen förklarar området som naturreservat.

Dokument 20.

Naturenheten till Regeringen, Miljödepartementet. 2004-07-09

Länsstyrelsens beslut har överklagats av Britt-Marie Forsberg-Nordin, de skäl som anförts av markägaren under handläggningen av ärendet är i huvudsak följande:

- Kritik mot Länsstyrelsens handläggning av ärendet.
- Ifrågasättande av den naturvärdesbedömning som ligger till grund för reservatsbildningen.
- Ifrågasättande av naturreservatets avgränsning.

Ur dokumentationen från Länsstyrelsen:

”Enligt 34 § i Förordningen om områdesskydd skall Länsstyrelsen på statens vägnar söka träffa uppgörelse med sakägare som gör anspråk på ersättning eller fodrar inlösen av fastighet. Länsstyrelsen har i förhandlingar med markägaren sökt nå sådan uppgörelse genom att erbjuda ersättning eller bytesmark för det område som berörs av reservatsbildningen. Trots långdragna förhandlingar har ingen uppgörelse kunnat nås. När beslut om naturreservat fattats utan att överenskommelse om ersättning eller köp kunnat slutas, kan markägaren med stöd av 31 kapitlet 13 § MB stämma staten på intrångsersättning eller kräva inlösen hos Miljödomstolen. Frågan om ersättning kan därmed lösas även efter att ett beslut om naturreservat fattats. Mot bakgrund av ovanstående och med beaktande av de skäl som för överklagande som hittills framkommit, anser Länsstyrelsen att överklagandet saknar grund. Länsstyrelsen anser således att överklagandet bör avslås. Lars Bonde och Mats Norin.”

Dokument 21.

Naturenheten till Regeringen, Miljödepartementet. 2004-07-13

Kompletterande yttrande över överklagandet:

”Länsstyrelsen vill inledningsvis påpeka att avgränsningen av det område som avses i markägarens andrahandsyrkande i de kompletterande handlingarna utökats något jämfört med den avgränsning som anförts i överklagandet.

Markägaren återkommer vid flera tillfällen i sin framställan till att reservatet kommer att omfatta ca 30 hektar av markägarens innehav, vilket utgör ca 10% av markägarens produktiva skogsmark. Det område som avses i markägarens andrahandsyttrande (delområde F och del av delområde A) utgör ca 11 hektar (ca 3% av det totala innehavet). Det bortfall på ca 10% av den produktiva arealen som

reservatet medför är förvisso kännbart. Däremot kan det bortfall på ca 3% som orsakas av det område som berörs av markägarens andrahandsyttrande knappast anses vara ”mycket väsentligt för skogsbruket på fastigheten”, vilket anförs av markägaren.

Länsstyrelsen vill i detta sammanhang erinra om att markägaren vid förhandlingar om markfrågorna erbjudits full ekonomisk ersättning genom inlösen eller inträngsersättning, alternativt ersättning i form av bytesmark, för den mark som reservatet omfattar. Markägaren har därmed haft alla möjligheter att kompensera sig för det bortfall av produktiv skogsmark som reservatet medför. Det kan nämnas att den bytesaffär som erbjöds markägaren avbröts då markägaren krävde ersättning för 25% mer än vad värderingen, som godtogs av markägaren, angav. Den bytesmark som var aktuell köptes någon vecka efter att bytesaffären avbrutits in av en person som enligt uppgift är son till Lars Nordin (Markägarens make). Lars Bonde och Mats Norin”

Sammanfattningsvis

Länsstyrelsen anser att marken har stora värden, att markägaren inte är samarbetsvillig och att denne avbrutit förhandlingarna. De anser även att intrånget inte är i den storleksordning som markägaren upplever det. Avgränsningen följer gällande riktlinjer för reservat och att bildandet av naturreservatet ligger i linje med fastslagen ambition i miljö kvalitetsmålet Levande skogar. Länsstyrelsen är inte beredd att diskutera gränsdragningen vidare och anser därför inte heller att det är meningsfullt med vidare förhandlingar. De medger att kommunikationen delvis brustit men att Länsstyrelsen gjort allt de kan för att nå en uppgörelse med markägaren.

4.2 Intervju med Lars Nordin

Denna sammanfattning av intervjun är baserad på Lars egna ord om hur han uppfattar sig ha blivit behandlad och hur han mår idag. Jag har försökt att minimera min inblandning och mina värderingar.

-"Det pratas ju mycket om tortyr, psykisk tortyr. Det här är psykisk tortyr det". Lars Nordin, hösten-04

Vi inledde intervjun med att diskutera myndigheternas bristande dokumenthantering, vilken enligt Lars driver honom till vansinne. I dokumenten från Länsstyrelsen(Lst) står det att Lars fått ett brev för ett antal år sedan (96 eller 97 enligt Länsstyrelsen) och handläggaren på Lst hävdar att Lars har visat att han har brevet. Lars menar att han inte fått något brev och har tagit mycket illa vid sig av dessa påståenden då de antyder att han ljugar. Brevet i fråga har aldrig diarieförts av Länsstyrelsen så det är oklart varför Lst fortsätter att påstå att Lars mottagit brevet. Lars anser att han har ett bra minne för siffror, namn och platser, så påståendet om att han fått ett brev retar honom.

Lars är flygförbannad på alla som tror att markägare inte gör en ekonomisk förlust vid reservatsbildning och tvångsinköp av mark. Det ska inte behöva kosta något att ha nyckelbiotoper på sin mark. Lars uttrycker en stark känsla för denna mark som hans släkt i generationer ägt och brukat. Lars har kört med häst i skogen och han och sonen hugger och gallrar det mesta själva. Lars tycker att han har blivit behandlad som "ett svin", bland annat blivit beskydd för att ljuga, detta gör honom mycket negativt inställd. Han tycker att det börjar likna en diktatur i Sverige. Lars är en ovillig säljare och tycker att det är fel att i dokumenten och diskussionerna säga att han inte vill förhandla, han vill gärna förhandla men de har inget att erbjuda honom. Länsstyrelsen påstår att Lars fått besked om nyckelbiotoper på marken 2000, men detta var efter han skickat in en avverkningsanmälan, alltså är det missvisande att säga att han blivit informerad då det låter som om han visste innan avverkningsanmälan. Lars hade skadat sig svårt året innan och ville avverka för att komma ikapp ekonomiskt, och fick då beskedet att han inte får avverka. Då ville Lars ha ränta på pengarna från datumet vid avverkningsanmälan och tills dess han fick avverka, men det gick inte, för rent juridiskt fick han avverka, men inget skogsbolag kan avverka eller ens köpa timret för då mister de sina certifikat då de är miljöcertifierade(se sid 5 för mer information).

Lars säger att de har behandlat honom så att han fått taggarna utåt. Lars Nordin och Anders Leijefors gjorde ett upprop i tidningen Skogsland och fick ett enormt gensvar från Sveriges skogsägare, vissa hör av sig anonymt då de

tror att de kan få försämrad behandling av sina ärenden om de förknippas med uppropet. Lars fick kritik av Lrf skogsägarnas ordförande, han ansåg att det var fel sätt att visa sitt missnöje på. Lars förklarade då för denne att han faktiskt var anställd av Lars och de andra medlemmarna, och att det var medlemmarnas intressen som skulle styra.

För några år sedan fick Lars problem med vindfällan på det omtvistade området, men fick besked av Länsstyrelsen att han inte fick avverka. Lars advokat sa att naturreservatet bara var på planeringsstadiet ännu, så ville han hugga själv så såg hon inga juridiska hinder. Lars tog reda på dessa vindfällan då han ansåg att det annars förelåg risk för barkborreangrepp både på området i sig och de närliggande.

Det står tydligt i dokumenten att Lars saknar grön skogsplan, men det framgår inte att han drivit ett försiktigt och hänsynsfullt skogsbruk för att skona skogen, bland annat har han kört mycket med häst. Han fick kritik av omgivningen för att vara bakåtsträvande men försvarade sig med att det var en enorm frihet att ha häst, slippa onödigt buller, och att det för honom var värdefullt att göra jobbet själv.

Lars fick en informell påpekan av skogsvårdsstyrelsen 1985 att frötallar på ett område stått för länge, de fick inte stå längre än 8 år efter avverkning och om inte Lars tog ner dem skulle de komma och göra det. 1991 kom en representant från skogsvårdsstyrelsen till fastigheten och Lars pekade ut ett bestånd med frötallar och sade att han var på väg att ta ner dem då de stått för länge, för att på så sätt visa att han lärt sig från tillsägelsen 1985, men då fick han beskedet att det nu mer kallas miljöträd och de skulle stå kvar. Lars uttrycker sitt missnöje med att skogspolitiken ändras var 5-6 år då det handlar om träd med en omloppstid på 100-150 år. 1979 blev det sagt att man endast fick ha 40% gammelskog kvar annars skulle en massa jobb försvinna. 1988 fick Lars en skrivelse om att han avverkat för lite gammelskog.

Lars uttrycker en vilshenhet över dagens politiska partier och över vilkas intressen de företräder. Lars anser att svenska folket tränats att lyda överheten utan att ifrågasätta, folk får inte lita till sig själv utan styrs av överheten. Han är så missnöjd att han inte längre orkar se ordet mångfald. Han anser även att skogsproduktionen har en viktigare roll än vad som sägs i pågående debatter då miljö och rekreation kommer före.

Det är gränsdragningen i reservatet som Lars motsätter sig, samt att Länsstyrelsen i dokumenten erkänt att de gjort fel och inte bett honom om ursäkt personligen. Detta tar Lars mycket illa vid sig för. Lars är skeptisk till det omtalade brevet han skulle fått om att nyckelbiotopen inte uppfyllde värden för att bli reservat. Han förstår inte varför han skulle fått detta brev då det

verkar underligt att endast meddela om att de inte skulle göra reservat och inte meddelat innan att de hade för avsikt att försöka göra reservat. Varför skicka bara ett avslag?

Även om de från början erbjudit skälig ersättning skulle Lars fortfarande velat sköta skogen själv, då han skött den i hela sitt liv. Han anser att skogsvårdsmyndigheterna ger råd som inom några år svängt till att man borde gjort det motsatta. Han tycker inte att han kan lita på att myndigheterna tar lika väl hand om skogen som han själv. Lars uttrycker ett missnöje över att myndigheter i efterhand säger att de kommit överens i ett ärende, det är lätt att komma överens under hot menar Lars. Då man som skogsägare inte har något val utan till slut ger upp eller förhandlar fram ersättning för mark som man egentligen inte velat sälja, kan man inte kalla det att vara överens. Jag visade Lars enkätredovisningen som återfinns under 2.2, sid 15 och Lars ansåg att det var orimligt att 65 % anser sig vara nöjda med naturvårdsavtalet. Han tror snarare att folk gett upp och sedan inte vill ha något mer med ärendet att göra. Han tror att det även är vanligt att myndigheter i efterhand beskriver en situation där tvång och konflikter lett fram till inlösning som en situation där alla kom överens och förhandlade fram en uppgörelse som alla var nöjda med. Lars anser att enkäter i allmänhet är trubbiga verktyg som inte ger så mycket och vissa är väldigt krångliga.

Lars tog flera gånger under intervjun upp att han tog illa vid sig av påpekandet i papperen om att han inte hade grön skogsplan och även att det i samma papper påstods att han själv köpt upp den ersättningsmark som Länsstyrelsen var ovillig att betala för, det var Lars son som köpte skiftena efter det att Länsstyrelsen beslutat sig för att de inte ville betala det satta priset. Vad detta hade med ärendet att göra är oklart, och varför skriva i dokumenten att det var Lars som köpt det då det var hans vuxna son som också driver skogsbruk. SVEFA värderade skiftena men säljaren var inte nöjd med det priset, så säljaren vände sig då till Lars, som tipsade henne om att fråga hans son, vilken efter att ha jobbat en tid utomlands hade pengar som han ville placera. Trots att det var tydligt att det var Jonas och inte Lars som köpt marken skrev Länsstyrelsen i skrivelsen till JO att ersättningsmarken efter några veckor köptes av Lars Nordin. Då dessa uppgifter var osanna tog Lars mycket illa upp, han tog även illa upp av en formulering där det skrevs att marken köptes av Britt-Marie (hans fru) eller *hennes son*, Lars förstår inte varför de skrev hennes son och inte deras, det är ju hans son också. Den omtvistade marken står av skatteskal på Lars hustru, Britt-Marie Forsberg-Nordin, men det är Lars som driver ärendet. Lars talar med värme om arbetet i skogen tillsammans med sonen. Det är viktigt för Lars att föra arvet vidare. De privata skogsägarna skattar till Ljusdals kommun, detta är pengar som kommunen förlorar om det bara blir storbolag som äger skogen i kommunen. Lars framhåller vikten av lokala tjänster och entreprenörer, att man

måste tänka lokalt. Lars tycker att livet på landsbygden ger självförtroende och kunskap, och att detta går förlorat med den ökade mängden 'trottoarbönder', markägare med mark i enbart kommersiella intressen utan personlig anknytning.

Då Lars pratade med Mellanskog pekade han ut myndighetspersoner med namn och fick då kritik för att han gjorde personangrepp. Angreppet var dock riktat till myndighetsrollen, de angrepp som riktats mot Lars upplevde han däremot som personangrepp. Då ärendet JO anmälades av Lars med hjälp av en bekant hörde JO aldrig av sig för att få Lars version, utan tog endast myndigheternas version. Då anmälde Lars JO men fick ingen bekräftelse på att de mottagit hans skrivelse på konstitutionsutskottet. Efter flera månader gick en bekant till Lars till konstitutionsutskottet och frågade om de fått skrivelsen, men det fanns ingen akt om Lars där enligt en kvinnlig anställd. Då gick Sven till jordbruksutskottet, eftersom de skickat en kopia dit samtidigt, och där fanns kopian samt diarienumret från konstitutionsutskottet! Han gick då tillbaka med detta nummer och fick då beskedet att det fanns en sådan akt och att den måste ligga på någons bord, men det fanns ingen notering om vem som hade dem eller var den fanns. Lars fick strax därefter ett brev där det meddelades att de mottagit och tagit del av hans skrivelse. Lars känner det som att ärendet flyttats mellan olika handläggare så att de kan skylla på varandra. Lars har hört och läst att myndigheter bett om ursäkt och att de skall bättra sig, men ställer sig frågande om när detta skall ske. Lars önskar att det blir mer praktisk kompetens på skogliga myndigheter.

Vi diskuterade även centraliseringen och dess konsekvenser i och med att det blir ogreppbart att styra över enorma arealer som de styrande inte har någon möjlighet att ha en personlig insyn i. Lars säger sig vara oerhört besviken på det svenska samhället, han tycker att han blivit så fruktansvärt dåligt behandlad. Det vore ingen konst att starta en revolution om tillräckligt med folk var överens. Problemet ligger i att det är svårt att hitta dessa människor då det finns en rädsla för att stå för sina åsikter med namn, som exempelvis vid uppropet. Om människor är för rädda för att stå enade så är det svårt att driva genom en förändring.

Lars är även besviken på att folk lyssnar mer på akademiker med teoretisk kompetens än på en praktiskt arbetande människa med livslång erfarenhet. Lars lyfter fram ett exempel i Vagnhärad[33] där en lokal bonde som brukat en markbit i 30 år tvistade med ett byggbolags geologer om huruvida marken skulle hålla eller rasa. Bonden sa att han som brukat marken under så många år visste att den var instabil, men geologernas mätningar visade att den skulle hålla. Marken höll inte utan det blev ett ras. Man har ofta hört uttrycket "dum bondjävel" men vi undrar över varför vi aldrig hört benämningen "dum akademiker". Under de senaste åren har Lars inte ägnat sig åt något annat än det här ärendet, han har

helt slutat att spela dragspel då han inte orkar längre. Christina Bjälvert, Lars advokat, lyfter fram miljöaspekterna i dokumenten men Lars vill att det ska gå fram hur han blivit behandlad. En bekant gav Lars rådet att inte framstå som någon som var mot miljövård, men Lars uttrycker sin förvåning över dessa påståenden då han alltid haft miljön i åtanke i sitt arbete med skogen, men den här behandlingen har fått honom negativ mot hans vilja och egentliga intresse.

Lars har inte haft enbart ekonomisk tillväxt som mål, utan en önskan om god livskvalité märks som en röd tråd genom vårt samtal. Han påpekade även att han tycker det borde satsas mer på förnyelsebara biobränslen, torv är inte alls lika hållbart och förnyelsebart som skog. Lars berättar att han har svårt att förstå hur man kan sköta skogen genom att sätta eld på den, det ska efterlikna naturliga förlopp men han tycker att det känns onaturligt. Han tycker även att det läggs för mycket pengar på bevarande av skogen då det inte finns resurser till ålderdomshem och äldreomsorg. Vi diskuterade även vidden av en bondes nätverk, som når mycket långt och olika områden. Lars berättar växlande med glädje i rösten då han berättar om bekanta och händelser, men med upprördhet och sorg då vi nuddar vid ärendet med reservatet.

Området är numer ett reservat, men inget är överenskommet om pris och gränser. Det enda Lars kan göra nu är att hoppas på miljödepartementet. Vad Lars vill, är att gränsdragningen ändras så att han får behålla buffertzonen där han var med 1952 och 1964 och gallrade med häst. På den här marken sprider sig plantan själv och det är enligt Lars väldigt produktiv mark. Han berättar hur han jobbade med marken från 50-talet och det är tydligt att marken betyder mer än bara ekonomiska intressen, det är en del av Lars historia. Reservatet handlar om 10% av Lars produktiva skogsmark, Länsstyrelsen skriver att buffertzonen är bara någon få procent och att Lars inte faller med detta, men det handlar om att Lars tycker att just denna marken är för värdefull för att han skall släppa den. Lars jämför detta med att om någon skulle komma in i ett hus, stänga igen två rum och säga att dessa inte får användas. Då marken värderades drogs det bort avverkningskostnader, markberedning och plant, då detta skulle gjorts även om Lars behållit marken. Det gjordes även avdrag för att en del av marken var för brant för att avverka enligt SVEFA och Skogsvårdsstyrelsen. Detta förvånade Lars som avverkar själv och inte tycker att branten är något hinder, mer än att det blir lite mer motion. Så kunde man ju inte resonera enligt värderingsbolaget.

Lars är besviken på att Skogsvårdsstyrelsen i Ljusdal inte kontaktar honom. Han tyckte att det var bättre förr då de på Skogsvårdsstyrelsen kom hem och pratade med skogsägarna, nu känns det som att de smyger omkring i skogen och sen skickar papper. Lars tycker att om nu Länsstyrelsen erkänt att de gjort fel så kan de väl komma och be om ursäkt, vara beredda att ge upp buffertzonen och uppta förhandlingarna, det är vad Lars vill.

Direktören på Länsstyrelsen erkände för Lars att det förelåg ett visst tvång. Lars har sagt att om de släpper buffertzonen så kan de diskutera, men det står det i dokumenten att Lars har avbrutit alla förhandlingar. Han uttrycker här en förvåning då han inte tycker att han varit omöjlig, vilket han framställs som i dokumenten. Han tycker även att det har varit nonchalant av Länsstyrelsen att behandla honom som om han ville sälja något, han har fått gjort många resor mellan hemmet och Ljusdal i förhandlingar och för att få information, utan ersättning, men de i ärendet inblandade som åker från Gävle har både ersättning och traktamente. Han tycker att de borde varit mer angelägna om att agera som köpare, hade de bara betalat det begärda priset för ersättningsmarken samt ändrat gränsen så Lars får behålla buffertzonen så hade ärendet varit klart. Lars tycker att det har varit mycket jobbigt med alla beskyllningar, Torbjörn Johansson sade som en av anledningarna till att affären inte gick igenom var att Eva-Maria Bäck, säljaren av de närliggande skiftena, var väl införstådd med den situation som rådde mellan Lars och Länsstyrelsen, men detta tycker Lars är irrelevant då hon faktiskt har rätt till marknadspris för sin mark även om det är Länsstyrelsen som är köpare. De går på rykten, vilket gjort stor skada i ärendet enligt Lars. Torbjörn säger även att Lars är kompenserad för reservatet genom att han själv köpte in de närliggande skiftena av Eva-Maria Bäck, men Lars har inte köpt skogen, det var hans son som gjorde detta. Sonen köpte skiftena för det pris som säljaren begärt och som Länsstyrelsen avslagit. Lars fick aldrig något erbjudande om ersättningsmark.

Överklagandet kan ta upp till två år, men Lars tror att de är angelägna om att göra upp snarast eftersom avtalen om certifiering går ut om ett år.

Behandlingen av Lars har lett till att han mår dåligt när han hör eller läser om mångfald. Han blir mer och mer kritisk mot överhet, där de stora slår ner på de små. Det hade en viss betydelse för Lars att jag var född och uppväxt på en bondgård, vi talar lite samma språk då, han vet att jag vet vad det handlar om. Vi kom fram till att sunt bondförnuft och bönder borde finnas med på en rödlista. Lars tycker att det känts som psykisk tortyr att inte få möjlighet att diskutera. Han ställer sig frågande till nyttan av 900 000 hektar skyddad mark, han tycker inte att rätt markbitar skyddas och att det är fel att myndigheterna avlönar de som inventerar och värderar. Han tycker även att utbildning och teori är väldigt bra, men man får inte tappa greppet.

Som det ser ut nu så är marken ett naturreservat efter beslut av Länsstyrelsen, men ingen ersättning har ännu utgått till Lars fast än att marken för honom är låst, och trots att jag fått intrycket av att det här är en man som är insatt i allt så verkar han ändå lite osäker på vilka rättigheter han har för tillfället.

Kapitel 5

Diskussion

- Det handlar inte om kritik mot Länsstyrelsen som myndighet, utan en analys av hur kommunikationen i ett enskilt naturvårdsärende spårat ut, baserat på dels dokumentationen av kommunikationen i fallet och dels på en intervju som visar hur myndighetens kommunikationsinsats uppfattats av brukaren. Mina intentioner är inte att diskussionerna här skall läsas som personlig kritik mot ansvarig handläggare, utan poängen är, precis som nämnts tidigare, att försöka förstå vad som skapar och bygger på problemen i ett sådant här ärende. Personligen är jag övertygad om att handläggare jobbar efter de ramar som finns på arbetsplatsen och även om det står ett namn sist i ett dokument, så kan det finnas flera personer bakom. -

Lars Nordin benämns i diskussionen som brukaren, eller Lars Nordin. Kursivering i diskussionerna är redigerat i efterhand av mig för att särskilt påvisa stycken hämtade ur dokumentationen av fallet.

5.1 Diskussion om fallet med Gussjövallsbergets naturreservat.

Arbetet har sitt ursprung i saker jag hört eller läst i olika sammanhang, och som fått mig att reagera men också att bli nyfiken på hur ett problematiskt naturvårdsärende kan tänkas uppstå. Min förhoppning är att det utifrån en analys av ett enskilt problematiskt fall skall vara möjligt att finna generella rekommendationer för att i framtiden kunna minimera liknande typer av problem och konflikter mellan skogsbrukare och myndigheter. Jag har i arbetet ibland generaliserat myndigheter och all kommunikation med myndigheter och myndighetspersoner har givetvis inte de brister jag pekar ut i diskussionerna, men jag vill visa på de många problemskapande elementen i fallet för att peka

på möjligheter att undvika dessa typer av problemskapande element i framtida naturvårdsärenden. Min avsikt är att möjliggöra förebyggande arbete så att onödiga problem inte uppstår.

Att undvika maktspråk

Länsstyrelsen använder sig i flera av skrivelserna i denna studie av ett tydligt maktspråk med uttryck som

"Information tidigare hade dock inte ändrat vare sig Lars Nordins inställning till bildandet av naturreservat eller det faktum att slutresultatet under alla förhållanden kommer att bli ett naturreservat."

samt

"Länsstyrelsen avser att driva frågan om att bilda ett naturreservat även om någon överenskommelse inte nås med markägarna."

vilka återfinns i Dokument 3. Jag utgår från att detta ärende i bästa fall är en begränsad tvåvägskommunikation, men jag kan även tänka mig att kalla detta för en maskerad envägs-kommunikation. Kommunikationen har form av en linjär process enligt första traditionen, en överföring av idéer, attityder och information.

Överföringslinjen inom kommunikation baseras inte på ömsesidighet utan det kan uppfattas av mottagarens som att kommunikationen sker i syfte att kontrollera andra. Det är myndigheterna som ställer alla krav, de krav brukaren satt upp diskuteras knappt.

Alternativ Det måste från myndighetens sida hela tiden finnas en uttryckt önskan om dialog och kommunikation, oavsett hur låsta förhandlingarna är så måste det finnas utrymme för motparten att ifrågasätta och förhandla. Det är myndigheten som vill ha något, och då måste det finnas utrymme för förhandlingar och kommunikation.

Att undvika envägs-kommunikation

Mycket av vad Länsstyrelsen verkar se som kommunikation i fallet upplevs av brukaren som information. Information kan ses som avgörande för att reducera osäkerhet då det föreligger olika alternativ, men brukaren upplever det som att han dels fått för lite information och att information givits där det borde varit kommunikation. Han känner en maktlöshet över att han inte upplever det som att han kan påverka situationen, vilket Länsstyrelsen faktiskt gjort klart att han inte kan, med de meningar som nämns i början av stycket.

Alternativ Mer öppen dialog med markägarna, gärna med personlig kontakt i de första skedena av planeringen. Förankra projektet hos de berörda redan innan projektet påbörjats så blir det lättare att genomföra.

Olika källor

Då olika handläggare arbetar med fallet kan det bli en viss oklarhet i vem som kommunicerar och detta försämrar utgången. Det blir svårare för brukaren att veta vem denne skall vända sig till. Brukaren är även skapare av sin egen information, det föreligger ofta en klyfta mellan sändarens intentioner med budskapet och det budskap som mottagaren tillägnar sig.

Alternativ Med *feedforward*, vilket man har grunden till i sympati, kan man minimera klyftan genom att skriva information på ett sätt som mottagaren tar till sig med så liten skillnad som möjligt mellan den egna tolkningen och sändarens intentioner.

Att undvika upplevelsen av bristande empati/sympati

Skogsbrukaren i detta fallet har tydligt sagt att han inte fått något brev från Länsstyrelsen, men dessa vidhåller detta och påpekar dessutom att brukaren själv visat upp det omtalade brevet. Denne ber då om en kopia och ett datum, men Länsstyrelsen har inte diariefört detta brev. Deras bristfälliga dokumentation har gjort att det inte kan bevisas att brevet mottagits och när. Under dokument 5 tas brevet upp av Länsstyrelsen, som svar på att markägaren i dokument 4 skriftligen meddelar Lst att han inte fått brevet.

"Den efterfrågade skrivelsen är densamma som markägarna/Mellanskog förevisade undertecknad vid mötet den 12 september 2001 och är alltså väl känd av Er."

Alternativ När brukaren upprepade gånger ställer sig frågande till att ha mottagit detta brev är det inte konstruktivt att hävda att brevet finns. Det behövs egentligen ingen *feedforward* information för att förstå att detta leder till att brukaren känner sig kränkt och får taggarna utåt, men kanske hade lite mer information om brukaren gjort att det framkommit att detta brev aldrig nått denne. Det är för diskussionen inte konstruktivt att påstå att motparten fått brev om myndigheten inte diariefört detta brev. Påståendet om att brukaren mottagit ett brev, trots att han säger att han inte mottagit det, upplevs enligt intervjun av skogsbrukaren som att de kallar honom lögnare och bygger bara på problemen och försvårar möjliga fortsatta förhandlingar då denne får en negativ känsla för relationen till myndigheten. Vid denna typ av motsatta ståndpunkter hjälper det ofta att försöka fråga sig "Hur skulle jag ta emot detta påstående

om jag satt i den andres situation”, för att leda in kommunikationen på ett mer konstruktivt spår.

Att förstärka det sociala perspektivtagandet

Skogsbrukaren upplever sig vara väldigt låst i situationen och det verkar som om Lst är medveten om detta vid ett par tillfällen, exempelvis i dokument 3

”Som nämnts har de certifierade aktörerna på eget bevåg inom branschen åtagit sig att - redan om Skogsvårdsstyrelsen förklarat att ett område är en nyckelbiotop - inte avverka skog på eller köpa virke från det området. Detta förutsätter alltså inte att det finns ett beslut om naturreservat. Länsstyrelsen har inte beslutat om förbud mot avverkning utan endast sagt att man vill bilda ett naturreservat. Något förbud råder alltså inte.”

Alternativ I texten medger myndigheten att det inte föreligger något förbud mot att avverka, samtidigt som de även påpekar att branschen inte antar dessa uppdrag. Brukaren är låst i det att han inte har rätt till ersättning då det inte råder avverkningsförbud, men samtidigt kan han inte sälja virket till ett bolag då dessa i regel är certifierade. Brukaren är således låst, vilket myndigheterna är medvetna om i och med att de formulerade denna text. Kanske skulle det varit bättre med en formulering som beklagar att marken är låst och som visar mer förståelse för den situation skogsbrukaren hamnat i just för att det ännu inte råder något avverkningsförbud. Ett mer utvecklat *Socialt perspektivtagande* från Länsstyrelsens sida skulle kanske gett en insikt i hur låst skogsbrukaren är i situationen. Sympati, Empati och Socialt perspektivtagande är mycket viktiga komponenter som behöver utvecklas och diskuteras kontinuerligt så att man som handläggare inte fastnar i pappren, och missar människan bakom och dennes livsvärld.

Att möta ett ökat informationsbehov

Länsstyrelsen har liksom många myndigheter till stora delar övergått till att fungera som en rådgivande instans, deras hemsidor är fyllda med en mängd information som tyvärr inte når alla de som har behov av information på andra sätt än elektroniskt. Skogsbrukaren i detta fallet efterfrågar mer personlig kontakt med myndigheter, inte bara information och förelägganden. Skogsbrukare och bönder är sociala grupper med breda nätverk där goda kontakter är mycket värdefulla. Om det upplevs som att sändaren/kommunikatören står helt utanför denna grupp kan detta försvåra situationen. Sändaren/kommunikatören och tillvägagångssättet bör väljas för uppdraget utifrån den kontext som föreligger i fallet. Skogsbrukare och bönder tillhör grupper som jag uppfattar ofta använder sig av tvåstegsmodeller vid spridning och tillägnelse av ny information och

teknik. Då de sätter stort värde på kontakter skapas det s.k. opinionsledare, vilka enligt modellen kan antas ta emot, processa och sprida information i gruppen. Detta kan användas i kommunikation genom att vissa budskap blir lättare mottagna ifall källan är en som mottagarna upplever som en "pålitlig person". Myndigheter räknas tyvärr ofta som "fienden", vilket avsevärt försvårar deras roll som rådgivare.

Alternativ Myndigheter kanske kan satsa på att ha en kommunikativ mellanhand som inte direkt "står på någon sida", och som byggt upp en trovärdighet hos såväl skogsbrukare som myndigheter. Man kan inte göra alla människor till lags, men en bra kommunikatör, gärna med goda kontakter och opinionsledarroll, borde kunna göra nytta i fall som detta. Om man gör detta på konsultbasis kan man med större frihet välja kommunikatör efter situationen. Detta innebär inte manipulation, då det för att det skall fungera kräver att kommunikatören accepteras från båda sidor.

Att se brukarens villkor och öppna för förhandlingar

Skogsbrukaren vill hela tiden att buffertzonen skall undantas reservatet, men Länsstyrelsen menar att det är sagt i instruktionerna från Naturvårdsverket att gränserna skall följa naturliga gränser, i detta fallet en bilväg. Bilvägen i fråga är en liten privat bilväg som förvaltas av en vägförening i vilken skogsbrukaren är delaktig. Det är alltså markägarna i området som byggt vägen och nu tas den av myndigheten som en naturlig gräns. Att vägen ses som en naturlig gräns gör att myndigheterna inte vill släppa den buffertzonen markägaren efterfrågar. Att själv betala för den väg som bidrar till att han mister buffertzonen är ett irritationsmoment för skogsbrukaren, vilket bygger på problemen.

Alternativ Myndigheten har följt givna riktlinjer från naturvårdsverket, men om det blir såhär problematiskt i ett ärende för att gränsdragningen skall följa "naturliga gränser" så kanske myndigheten måste ta upp till diskussion ifall det är möjligt att bortse från dessa riktlinjer för att nå fram till en kompromiss. Att iallafall ta upp ämnet till ordentlig diskussion vore värdefullt för kommunikationen, då skogsbrukaren vidhåller ändrad gränsdragning som ett av sina främsta villkor för en förhandling. På så vis visar myndigheten tydligt att de förstår skogsbrukarens situation.

Att hantera felaktiga uppgifter

Länsstyrelsens handläggare tar upprepade gånger upp stycken om att den tänkta ersättningsmarken blev för dyr p.g.a att ägaren kände till situationen, och att det var först brukaren, sen hans fru eller son som köpt den och således redan

har kompenserat sig för förlusten som reservatet innebär. Handläggaren nämner upprepade gånger att ersättningsmark erbjudits, men det blev inte så då marken blev för dyr för Länsstyrelsen att köpa in. Jag börjar med att lyfta ut ett stycke ur dokument 3:

”Beträffande frågan om bytesmark hittade Mellanskog under början av våren 2002 en granne till Lars Nordin på södra sidan om vägen som var villig att sälja av motsvarande 90-95 % av det värde och den volym som Lars Nordin och Hans Nordin skulle förlora. Detta bekräftades av det värdeutlåtande som utfärdades den 27 maj 2002 genom SVEFA:s försorg. Vid förhandlingarna under sommaren 2002 ville dock fastighetsägaren, som godtog värderingen, ha 25% mer än vad värderingen angav. Detta berodde på att denna var väl medveten om de problem som förelåg i diskussionerna om reservatet. Då det inte är möjligt att använda statens medel på detta sättet och betala överpris tvingades Länsstyrelsen tacka nej. Någon vecka senare såldes marken till Lars Nordin, som alltså kompenserade sig för den mark han skulle förlora på grund av naturreservatet.”

Detta tas upp i fler dokument med den skillnaden att det då står att Britt-Marie eller hennes son köpt marken. Ungefär samma tankegång återfinns även i dokument 21 och 15.

Alternativ En markägare har självklart rätt till ersättning, även om han eller hon investerar i ny mark under ärendets tid. Kommentarer som dessa bör inte finnas med i diskussionen. Det här är inte handläggarnas område, de har värderingsföretag för att värdera fastigheter. (Även uttrycklig förståelse för att det finns många andra värden än rent ekonomiska som spelar roll för markägaren saknas. Även om det finns mark att köpa så är det inte säkert att det finns skog till salu i anslutning till fastigheten (Se bilaga A på sid 59 för mer information). Det är heller inte säkert att det är samma sak att införskaffa och sköta ny skog som det är att ta hand om den skog som skötts av familjen under flera generationer.) När brukaren får uppenbart fel information (att ”han själv har kompenserat sig”), ger det upphov till stor frustration om det inte finns utrymme att klargöra och utreda felaktig information. En konstruktiv kommunikation, eventuellt med från båda sidor betrodde mellanhand, skulle förmodligen kunnat hantera en sådan situation på ett tidigt stadium.

Att tillämpa rimliga proportioner och ett kommunicerande språk

I föreläggandet om anspråk på ersättning, 2003-05-08 får skogsbrukaren svar från JO över anmälan om att ärendet drog ut på tiden, detta är två år sen det

första formella dokumenten upprättades i ärendet. Skogsbrukarens hustru, som står som ägare till skogen, får 2003-11-07 ett föreläggande om att inkomma med anspråk på ersättning inom två månader,

"Länsstyrelsen förelägger även Britt-Marie Forsberg-Nordin att inom 2 månader från det att föreläggandet mottogs göra anspråk på ersättning, om anmälan med precisering av anspråket inte inkommer till Länsstyrelsen inom förelagt tid, har Ni förlorat Er rätt till talan i ärendet."

Detta skall alltså ske på två månader, dessutom november till januari, efter att myndigheten själv tagit sin behandlingstid på flertalet månader.

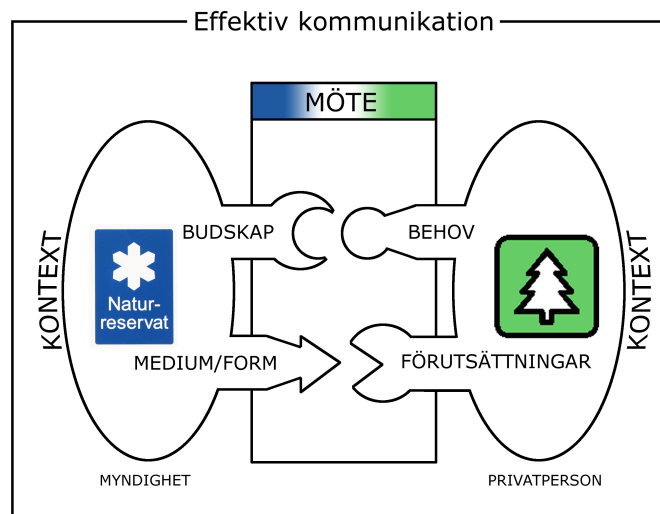
Alternativ Brukaren upplever det som nonchalans (och tolkar det som maktanspråk) att myndigheten dels använder en så kort ton i skrivelsen, dels tillämpar en oproportionell tidsfrist i förhållande till myndighetens egen handläggningstid. Detta stycke kunde formulerats om till en trevligare ton, exempelvis:

Hej Britt-marie, Länsstyrelsen försöker med alla medel att skynda på ärendet, så vi ber dig att inkomma med anspråk på ersättning inom två månader. Om detta inte är möjligt så ber vi dig återkomma snarast, för om vi inte fått in ditt anspråk inom given tidsgräns så förlorar du enligt lag din rätt till talan i ärendet.

En trevligare ton i ärenden som detta vore önskvärt, speciellt om man som i detta fall tydligen anser sig behöva tillämpa vad som brukaren uppfattar som oproportionella tidsramar.

5.2 Diskussion om effektiv myndighetskommunikation

Så hur kan då effektiv kommunikation se ut? Det kan illustreras förenklat i en modell där termerna innefattar många av de teorier jag nämnt ovan. (Vissa teorier bör iakttas under flera termer)

Figur 5.1: möte

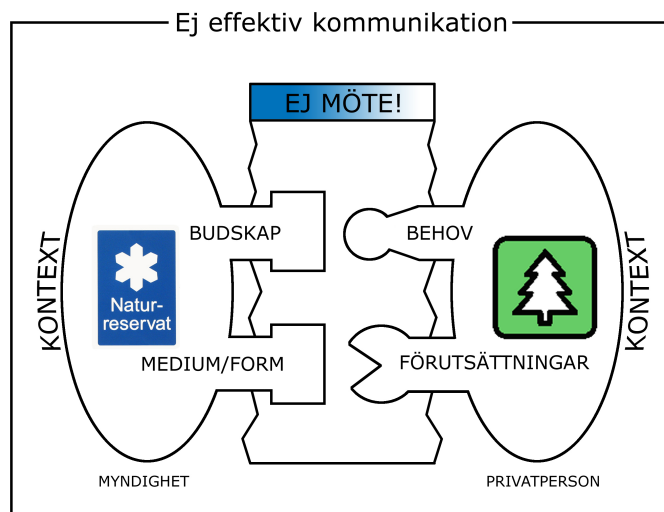
I denna modell finns förutsättningar för en effektiv kommunikation (se 3.1.1 på sid 21 för definition av effektiv kommunikation), för att uppnå detta krävs kunskap och medvetenhet om många av de teorier jag presenterat tidigare.

Budskap kan innefatta bl.a. *De centrala teman*, *Traditioner* och *Den mänskliga faktorn*.

Medium/form kan innebära bl.a. *Koncept*, *Den mänskliga faktorn* och *Kommunikationsmönster*.

Behov och **Förutsättningar** påverkas av markägarens *kontext*.

Observera dock att en exakt passning av bitarna ej är nödvändigt, men en tydlig början till anpassning krävs för att möjliggöra ett lyckat samarbete och en effektiv kommunikation.

Figur 5.2: Ej möte

Så här upplevs mycket av kommunikationen i det fall jag här har beskrivit, det finns inte tillräcklig anpassning från myndigheternas sida i starten. Av brukaren upplevs det som att myndigheten redan har bestämt sitt budskap. Sändaren har här inte tagit tillräcklig hänsyn till de teorier som presenterats i detta arbete. Detta leder till en icke effektiv kommunikation där inget möte sker, vilket ger kommunikationen karaktär av information, vilket i sin tur starkt begränsar mottagarens möjligheter till aktiv medverkan.

Mötet är essentiellt och innebär effektiv kommunikation som medger möjlighet till *feedback* samt *feedforward*, som i sin tur medger ytterligare anpassningar från båda parter samt utvecklingsmöjligheter. Detta är en cirkelprocess som kan fortsätta länge och mynna ut i en god relation, vilket helt enkelt underlättar all framtida kommunikation.

Dagens myndigheter följer enligt min uppfattning samma utveckling som ställts upp för organisationer (vilket återfinns under 3.1.3, sid 24):

Ökad mottagare/användare inriktning är den första punkten, och myndigheternas hemsidor ser jag som ett bevis för detta. Mycket generell och grundläggande information finns tillgänglig på SVO och Lst hemsidor.

Mer relationsaktiviteter istället för direkta påverkansaktiviteter. Detta är i alla fall i teorin och tanken med myndigheternas tillvägagångssätt, och frivilliga naturvårdsavtal ser jag som exempel på att det faktiskt, om än långsamt, går åt rätt håll.

Fler individuella och gruppriktade metoder istället för massmetoder. Småa differentierade budskap i stället för bredspektrumbudskap. Här är det en fråga om teori och praktik. Prefixet "mass" har en mycket negativ klang och undviks i dag då vårt samhälle tycks präglas av en önskan av individualitet. Även om metoder numer inte kallas för "mass" så betyder det inte att de verkligen gått ifrån detta koncept. Då budgeten är begränsad kan det nog vara lätt att använda sig av strategier mot stora homogena grupper av mottagare.

Eskalerad elektronisk kommunikation och datorkommunikation. Även här använder jag hemsidornas utformning och även tillgängligheten via mail som exempel. Det är enkelt att se vilka som jobbar med vad inom myndigheten och hur du kan nå dem, via mail, telefon, brev eller fax. Rent teoretiskt är det bra, men praktiskt kan det vara svårt att nå personerna då det inte finns någon egentlig telefontid. Man kan givetvis lämna meddelande på telefonsvararen men då vet man inte när personen ringer tillbaka.

Dagens utveckling av organisationer leder mot ökad hänsyn för mottagarens behov och förutsättningar, och om man sätter in detta i den modell jag illustrerat tidigare, så ger det en förhoppning om framtida god kommunikation. Självklart behövs även en önskan om fungerande kommunikation och vilja till samarbete från markägarens sida, och min åsikt är att myndighetspersoner har mycket större chanser att uppnå detta om man i ett tidigt skede i kommunikationen använder sig av den kunskap som presenterats i denna modell och i detta arbete. Det möte som illustreras i modellen är nödvändigt, och det ligger till stor del på myndigheternas ansvar att försöka upprätta goda relationer, då det är de som vill ha något.

I fallet med Lars Nordin skulle myndigheterna kanske behöva börja om med en skicklig kommunikatör som kan medla. Jag vet inte om detta hjälper, men jag tror att om en tredje oberoende part pratar med de två parterna, och sedan försöker att reda ut några delar från båda parter håll, så kanske det iallafall går att få ett snyggt slut med inte alltför upprörda känslor. Ibland behövs det en utomstående som kan se vad parterna egentligen menar, och som kan styra upp samtalen mot det som behövs för att reparera situationen, om det är möjligt.

5.3 Diskussion om problem i kommunikation och behov av förändring i naturvården

Alla konflikter och problem kan inte lösas med kommunikation, men med hjälp av kommunikation har jag identifierat några av de element som leder till de problem vi mött i arbetet. Utöver själva dokumentationen finns det även där ett antal element som ses som problemskapande av skogsbrukare. Exempelvis så verkar skogsbrukare uppleva det faktum att nyckelbiotoper saknar laglig status som ett problem, då detta innebär att rådighetsinskränkningen och rätten till ersättning kan bli ifrågasatt. Ett förslag till lösning angående begreppet nyckelbiotop är att det fastslås med rättsligt skydd så att inga tvivel råder angående rådighetsinskränkning.

Kommunikation kan förebygga konflikter och identifiera problem, men det är ingen universallösning, alla problem kan inte kommuniceras bort, det finns problem som kräver andra förändringar, exempelvis alternativa metoder. Det verkar dock räcka långt om större hänsyn tas till markägarnas behov och förutsättningar i ärenden rörande markavsättningar. Om det inte innebar besvär med ett naturvårdsavtal och den ekonomiska kompensationen motsvarade det bortfall som skogsbrukare idag upplever, skulle naturvården kunna få en egen marknad. Gammaldags statiska naturreservat upplevs av vissa brukare som föråldrade skyddsformer att bevara skog i, så kanske behövs mer dynamiska verktyg och tydligare prioritering av kvalitet på områden istället för att som nu jaga siffran 900 000 hektar på tid. Det upplevs av många skogsbrukare som enbart en statistik på att vi har bevarat den mängden, det säger inget om kvalitet eller hur väl vi sköter dessa områden.

En ökad förståelse för skogsbrukarnas situation innebär kunskap om att skogen har många värden, men inte minst rent ekonomiska. Att äga skog är en verksamhet som kräver investering i både tid och pengar. Det är inte bara inköp av skog som kostar, att underhålla, gallra, röja och att avverka samt sätta plant kostar. Att kräva att markägaren sätter av mark utan ersättning skulle kunna liknas med att en butiksägare inte får sälja något från en viss hylla trots att butiksägaren själv hyr lokalen, har byggt hyllan och köpt in varorna som står på hyllan. Naturvårdsavtal verkar vara det instrument som efterfrågas av skogsbrukare, men då med marknadsmässig ekonomisk kompensation.

Naturvårdsavtal kan ge arbetsmöjligheter och inkomster till de skogsbrukare som har naturvärden på sina marker. Skogsbrukaren är den person som i de flesta fall innehar störst kännedom om området. Den ersättning som utgår vid naturvårdsavtal borde helst motsvara den summa skogsbrukaren skulle ha erhållit vid en avverkning av området. Om naturvård inte direkt förknippas med tvångsinlösen, reservat och ekonomisk förlust samt förlust av äganderätten, så finns det möjligheter för en fungerande marknad för naturvård och naturvärden

i Sverige (Se 2.1.11 på sid 14 om Satakunda). Trots allt följer dagens skogsbruk marknadens villkor, så i första hand måste kanske marknaden förändras.

Det finns med hög sannolikhet ytterligare fall där skogsbrukare upplever det som att kommunikationen brustit och där de inte anser sig kompenserade eller där områden efter inköp av myndigheter inte upplevs som skötta. Alla dessa fall och all negativ publicitet som finns bidrar till dåliga relationer och misstro för staten och myndigheter. Detta hamnar sen i skoglig press samt sprids genom nätverk och hamnar som utgångsläge och förkunskap hos markägare inför påbörjade förhandlingar med myndigheter, vilket avsevärt försvårar en redan tillräckligt svår situation.

Hittills har reservat setts som det ultimata verktyget för bevarande av områden, men kanske kan dynamiska naturskyddsområden med bitvis avkastning som vid konventionellt skogsbruk överta denna plats inom några år? I ett arbete från SLU[35] föreslås mer dynamiska skyddsformer, och i en artikel i Skogsland[36] föreslås att man använder sig av hänsynsytor vid maskinell avverkning för att inte förstöra den döda veden. Flera små åtgärder kanske kan ge ett stort sammanlagat resultat.

5.4 Avslutningsvis

När jag började med detta arbete hade jag ingen aning om att det fanns så många uppgivna markägare som saknade någon att berätta sin historia för. Markägare har fått mitt namn av någon som hört talas om vad jag jobbade med och tagit reda på mitt telefonnummer för att försöka övertala mig att skriva om just deras fall och hur de behandlats. Det slog mig under intervjun att det inte borde varit jag i egenskap av student som satt där och lyssnade, utan jag i egenskap av myndighetsperson, för då kunde jag kanske haft möjlighet att påverka mer. Nu kan jag bara skriva ner vad jag hört och hoppas att detta kommer till användning i framtida behandling av knepiga naturvårdsärenden. Jag hoppas också att jag genom att beskriva ett enskilt fall, kunnat ge en inblick i hur en dålig kommunikation mellan myndighet och medborgare också är en process som påverkar en enskild människas livssituation. Jag har därmed också velat visa att frågan om myndighetskommunikation är större än bara en fråga om principiell rättvisa, det kan i förlängningen påverka en människas framtida verklighetsuppfattning och därmed relationer till regler och lagar i allmänhet.

Anna Persson, Ljusdal den 16 Maj 2005

Litteraturförteckning

- [1] ATL, Lantbrukets affärstidning, 19 juni 2003
- [2] Skogsvårdsorganisationen, www.svo.se (2003-04-05)
- [3] Skogsland, Klas Sjöland, nr 1/2, 2 januari 2004
- [4] Sveriges Naturskyddsförening, www.snf.se (2003-04-05)
- [5] <http://www.svo.se/mal/biotopskydd.htm> (040328)
- [6] prop. 1997/98:145, bet. 1998/99:MJU6, rskr. 1998/99:183
- [7] Regeringens proposition 2000/01:10
- [8] http://www.miljomal.nu/om_miljomalen/miljomalen/mal12.php#skog_4 (040328)
- [9] <http://www.naturvardsverket.se/bokhandeln/pdf/620-5301-9.pdf> (040328)
- [10] <http://www.svo.se/mal/agen21.htm> (040328)
- [11] <http://www.naturvardsverket.se/bokhandeln/pdf/620-5301-9.pdf> (040328)
- [12] <http://www.naturvardsverket.se/index.php3?main=/dokument/hallbar/ledning/ledning.htm> (040328)
- [13] <http://www.miljostyrning.se/iso14000/iso14001.asp> (040328)
- [14] <http://www.naturvardsverket.se/index.php3?main=/dokument/hallbar/ledning/ledning.htm> (040328)
- [15] <http://www.miljostyrning.se/certifiering/> (040328)
- [16] skr. 2001/02:173, bet. 2001/02:MJU24, rskr. 2001/02:316
- [17] <http://www.riksdagen.se/debatt/200304/utskott/MJU/MJU3/MJU30005.ASP> (040403)

- [18] Naturvårdsverket, www.environ.se eller www.naturvardsverket.se
- [19] Skogsland nr 3/4, 16 januari 2004
- [20] Vi skogsägare nr 1 2004
- [21] Lantbrukarnas Riksförbund, www.lrf.se
- [22] <http://www.riksdagen.se/debatt/200304/utskott/MJU/MJU3/MJU30005.ASP>
- [23] ATL, Lantbrukets affärstidning, 17 juni 2003
- [24] Skogsnytt, Klas Sjöland, nr 1/2, 2 januari 2004
- [25] Skogsland, Klas Sjöland, nr 5, 23 januari 2004
- [26] Enkätundersökning av SVO, publicerad på www.svo.se.
- [27] Kvalitativ forskningsmetodik i praktiken, Margot Ely m.fl. Studentlitteratur, 1993, ISBN:914437111X
- [28] Den kvalitativa forskningsintervjun, Steinar Kvale, Studentlitteratur AB, 199701, Upplagenummer: 1, ISBN:9144001851
- [29] Using Communication Theory: An Introduction to Planned Communication, Sven Windahl, Sage Publications, 199201, ISBN:0803984316
- [30] Tillämpad kommunikationsvetenskap, Larsåke Larsson, Studentlitteratur AB, 200101, ISBN:9144017146
- [31] Researching Communications: A Practical Guide to Methods in Media and Culture, David Deacon, Arnold Publishers, 199907, ISBN: 0340596856
- [32] Case Study Research: Design and Methods, Robert K. Yin, Sage Publications, 200212 Upplagenummer: 3, ISBN:0761925538
- [33] Aftonbladet, Fredrik Rundkvist, 1997-05-24
- [34] ATL, Lantbrukets affärstidning, Per Österman, 3 april 2003
- [35] Reserves, resilience and dynamic landscapes, Janne Bengtsson m.fl. SLU, 2002
- [36] Skogsland nr 16, 8 april 2004

Bilaga A

Intrång driver upp markpriset

Christer Hedberg, Skogsland nr.14, Mars 2004

Mark för naturvård Statens naturvårdspengar driver upp priserna på skogsfastigheter. Det säger Johan Freij på Danske Bank/Provinsbankerna och varnar för en spekulationsspiral.

Han menar att prisuppgången till och med kommer att accelerera framöver. Skälet är att Naturvårdsverket i år räknar med att pytsa ut cirka 700 miljoner kronor för att bevara skyddsvärda miljöer i skogarna. Den höga takten kommer att fortgå, åtminstone till 2010. Är det ett naturvårdsintrång på gång på fastigheten bör man "gilla läget". Man får finna sig i att så kommer att ske, menar Johan Freij. - Det man ska bestrida är själva utformningen, det vill säga utbredningen, samt ersättningsens storlek. Länsstyrelsen, som är Naturvårdsverkets förlängda arm, ger ett förslag på hur utformningen av intrånget ska se ut, och det förslaget blir ofta ganska schablonmässigt. - Har man som markägare ett konstruktivt förslag om utformningen och vill föra en dialog med berörd myndighet så brukar myndigheten i många fall vara lyhörd för markägarens intressen, säger Johan Freij. - För att nå en så bra uppgörelse som möjligt om såväl utformningen av intrånget som ersättningsens storlek bör man anlita juridisk och skoglig expertis. Det har man rätt till och motparten ska betala kostnaden. Detta kan inte nog poängteras. När man fått ekonomisk ersättning av staten ska man rannsaka sig själv. "Vill jag ha mer mark?" Är man övertygad om att man vill detta kan man skjuta upp vinsten till beskattning genom att använda den så kallade ersättningsfonden. Till ersättningsfonden sätter man av vinsten för att utnyttja beloppet till köp av annan skogsmark. Kruket är att detta köp måste ske inom en treårsperiod, alternativt sex år om man blir beviljad förlängning av tiden. Om inte köp av annan mark sker inom tre (eller sex) år återförs beloppet till beskattning, plus ett 30-procentigt påslag, en form av straffskatt. - Det är egentligen absurt att man ska behöva betala skatt på något man tvingats sälja.

Att man sedan tvingas betala ett påslag på 30 procent känns extra irriterande.

27 procent skatt

Är man inte helt övertygad om att man vill köpa mer mark efter ett intrång är det lika bra att, med nuvarande lagstiftning, betala kapitalvinstskatten, menar Johan Freij. Kapitalvinstskatten är i praktiken 27 procent, eftersom 90 procent av vinsten beskattas med en procentsats på 30 procent. Om man väljer att utnyttja ersättningsfonden bör man förvalta pengar i en trygg placering med så hög förräntning som möjligt, till exempel en likviditetsfond, och ansöka om förlängning av tiden till sex år. Det faktum att staten aktivt köper upp skogsmark driver alltså i sig upp priserna. Och det är inte ovanligt att det är fler skogsägare inom ett område som får intrång. - Varje skogsägare fattar ju beslut utifrån sin speciella situation och inte ur ett kollektivt perspektiv. Då kanske man tänker att "jag får säkert köpa ersättningsmark". Men grannarna tänker kanske likadant.

Press i budgivning

Blir det skogsmark till salu i byn drivs priset upp. Det finns också ett stort antal markägare som desperat letar skogsmark innan straffskatten på ersättningsfonden slår till. Med skattehotet flåsande i nacken är det lätt att man pressas i budgivningen för att verkligen få till ett förvärv. - Då kan det bli lite av ett pyramidspel över det hela. Sensmoral: Det är trots allt bättre att bita i det sura äpplet och betala påslaget på 30 procent än att göra en riktigt dålig fastighetssaffär. Och det ska man vara medveten om redan innan man gör avsättningen till ersättningsfonden.

